

ИСТОРИЈА ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

ЗА
СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПО
СМИРНОВУ, ПОБЕДОНОСЦЕВУ И ДРУГИМ ПИСЦИМА
(ПО НОВОМ ПРОГРАМУ ЗА VI Р. ГИМНАЗИЈЕ И РЕАЛКЕ)

СВЕСКА ДРУГА

БЕОГРАД
ИЗДАЊЕ КЊИЖАРЕ ВЕЛИМИРА ВАЛОЖИЋА
1900

ЦЕНА 1.20 П. ДИН.

Репринт издања за Интернет приредили:
Татјана Ђосић
Александар Стојадиновић
Павле Бабац

Београд, децембар 1997. године

ОРИГИНАЛНО ИЗДАЊЕ :

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН - БЕГОВА УЛ. БР. 1
1899

ПЕРИОД ДРУГИ

(323 - 988)

ГЛАВА ПРВА

Од цара Константина Великог до одвојења Западне цркве од Источне

Обраћање и радња Константина Великог у корист цркве. Гонење Ликинија

Константин Велики наследио је своје добро расположење према хришћанима од свога оца, Константина Хлора и матере Јелене. Отац његов говорио је о хришћанима да *људи верни Богу, не могу бити неверни своме Господару*. Одважност хришћанских мученика, коју је Константин приликом свога бављења у никомидијском дворцу, очима својим гледао, још већма га расположи према хришћанима. У време рата са Максенцијем и сам се потпуно уверио о божанствености Оснивача хришћанске вере Исусу Христу. Кад је молио небо, да му помогне победити непријатеља, у сред дана, видео је с војском својом крст, обасјан светлошћу с натписом *ОВИМ ПОБЕЂУЈУ* (τοῦτω νικᾷ). Друге ноћи јави му се Господ у сну и обећа му победу, ако на војничким заставама истакне крст. Константин,

послуша заповест Божју и победи непријатеља. Максенције не само буде потучен, већ у бежању с разбијеном војском преко р. Тибра, мост се под њим спруши и у валима р. Тибра сви се удаве, где је и Максенције свој живот окончао. Кад су римски грађани у знак одржане победе, подигли на тргу споменик Константину, место скиптра, држао је цар у руци крст са натписом на споменику: "овим победним знаком Рим се ослободио тешкога јарма". У то време (312 г.) Константин је у договору с **Ликинијем** прогласио слободу свију вероисповеди. Ну, како у указу није било речено о дозволи прелажења у хришћанство, Константин, друге године изда други указ, дозвољавајући свима, да прелазе и исповедају какву хоћеју веру, и свакоме је слободно примати хришћанство. Али овим указом, Константин није лично изменуо своје односе према незнабоштву. Примајући у службу хришћане, у исто време задржао је код себе и незнабошце. Дозвољавајући хришћанима, да обнављају и подижу порушене у време гонења цркве, није дирао у незнабошке храмове. Кад је заратио са Ликинијем, он се онда придружио и сјединио са хришћанима.

Размирице, које су Константин и Ликиније имали због граница, подозревајући један на другога, и опасности од тога, прекинули су њихову дотадашњу дружбу. Већ 314 године, ратовали су један против другога, и у првој битци, Ликиније је био потучен, а друга је остала не решена. Кад је мир закључен, Ликиније, морао је да уступи Константину већи део својих земаља у Европи. Од тога доба, они

су сваки за се имали своје погледе на хришћане. Ликиније, сматрајући их као тајне другове Константина, старао се да што већма привуче на своју страну партију незнабожаца, како би себе оснажио, за наступајућу борбу против Константина; зато је исмевао, кињио, гонио и кажњавао хришћане. Тако, заповедио је да у црквама мушкиње од женскиња буду одвојени преградом (решетком); забранио је хришћанима да свршавају св. службу у Никодимији и неким већим градовима; а у другим местима затварао и рушио је хришћанске цркве под изговором, што се хришћани не моле Богу за њега, већ за Константина. Обласне старешине, видећи мржњу Ликинија против хришћана, да би му угодили, не чекајући заповест, отпочну гонења на хришћане, - и крв се хришћана поново проливала на Истоку.-

За време ових гонења, мученички је страдао и умро св. Василије, епископ севастијски, коме су гвозденим гребенима, живоме чупали месо са грбаче, по том му главу осекли са још четрдесет мученика, који су тада погубљени; сви су били војници. Да би их силом нагнали да се одрекну Христа, свукоше их голе и ноћу истераше да стоје на залеђеном језеру; кад су и после ових мука остали стални у вери, све их мачем погубе.

Ови поступци Ликинија, побуде Константина, да хришћане заштити. Отуда се изроди рат, који носи на себи обележје верске или религијске војне. Ликиније се сматрао као позван, да обнови стару многобожачку религију у империји,

а Константин, да уведе у њој нову, - хришћанску веру. Пред рат, један је принашао крваве жртве идолима, а други је молио распетом Исусу и на својим војничким заставама наместио крст. Константин надвлада свога противника и завлада свом империјом. У лицу Константина и хришћанство је одржало победу над незнабоштвом.

После победе над Ликинијем (323 г.), Константин почне отворено радити против незнабоштва у корист хришћана. Један незнабожачки храм, који се славио богаством и лепотом, претвори у хришћанску цркву; друге, у којима су обављене неморалне службе и обреди, затвори или поруши. Државним властима забрани учешће у јавном принашању идолопоклоничких жртава; гладијаторске игре и све крваве и неморалне преставе забрани, а казну распињања на крст, уништи; најзад из незнабожачког Рима, пренесе своју столицу у Константинопољ (Византију), данашњи Цариград.

Константин је учинио много добра хришћанској вери и цркви. Законом је установио празновање *Недеље* у свој империји; подизао је многе цркве и поклањао знатне суме новаца из градских доходака; ослободио их порезе, коју су дотле плаћали и одобрио да се прилозима и завештањима богате; дао је цркви право склоништа, које су дотле имали незнабожачки храмови; одобрио је да хришћане у споровима могу, по пристанку њиховом, судити и пресуђивати епископи, и њихове одлуке имале су законску силу.

Сем тога, још је дозволио епископима, да сами или преко пуномоћника, посредују у делима, која нађу да су по њиховом мишљењу неправично пресуђена.

По његовој жељи, мати његова, побожна царица **Јелена**, пропутовала је Палестину, пронашла Крст на коме је Христос био распет, и над овим светим местима, подигла величанствену цркву Васкресња Христова; подизала је цркве и по другим местима Палестине, нарочито онима, која су везана успоменом из живота и рада Исуса Христа на земљи, као: у Витлејему, Назарету, Кани Галилејској и на гори Тавору.

Константин је умро у 65 год. свога живота у Никомидији (337 г.). Недељу дана пред смрт, крстио га епископ никомидијски *Евсевије*. Црква га хришћанска, заједно са његовом мајком Јеленом, поштује за свеца и празнује 21 маја сваке године.

Гонење Јулијана и пад незнабоштва

Деца Константина Великог, нису била онако мудра и обазрива, као њихов отац, у поступању према незнабошцима, Констанције, сматрао је незнабошце за људе опасне по државу; затварао им богомоље, одузимао им имања и кажњавао смрћу за принашање жртве идолима. Само у Риму, Александрији и Атини, јако су се одупирали овој наредби царској и указ није могао бити остварен. Али ове строге државне мере, само су одвраћале боље незнабошце од хришћанства. Оданост старој, народној религији, била је у очима незнабожаца знак патриотизма и образованости. У

самој пак ствари, незнабоштво је имало јакога ослонаца у томе, што су његови представници били свестрано и класички образовани људи, у којих су и сами хришћани принуђени били да се уче, ако су желели да се обуче философији и теоријски образују. Од познатих незнабожачких научењака и философа тога доба најчувенији су били: Јамвлих († 333), Ливаније († 395), Хемерије и Темистије (390).

У личности **Јулијана Отпадника**, незнабоштво је још и последњи пут, ступило у борбу за хришћанством.

Пре ступања на императорски престо, Јулијан запојен учењем грчких софиста, страшно је мрзео хришћанство и само се по имену звао хришћанин, а у ствари је био највећи незнабожац. Кад се зацарио, објавио је незнабожачку религију за вадајућу у Империји. Савко јутро принашао је жртве идолима; установио је по примеру хришћана, уз идолске храмове, добротворне заводе; увео је обред кајања са тумачењем старе митологије, која је замењивала хришћанску проповед.

Да би оборио божанственст хришћанске вере, Јулијан је супротно предсказивању Спаситеља у разорењу Јерусалима, намеравао да обнови стари Јерусалимски храм. Много се трудио и новаца утрошио, да оствари своју замисао, али по причању незнабожачког писца *Амијана Марцелина*, на месту где су Јудеји ударили темељ, да би оновили храм, избила је из земље ватра и опалила грађевинаре, и они су морали одустати од рада.

Ну овај неуспех, изазивао је још већу злобу и мржњу Јулијана. Он одузме хришћанским црквама знатни део имања, која им Константин беше поклонио; хришћанима није давао да се уче у школама, а учитељима хришћанским забранио је проповедање. Све хришћане, који су били у већим државним сужбама отпустио је и заповедио, да хришћани обнове порушене незнабожачке јарамове; а цркве које су подигли хришћани на развалинама незнабожачких храмова, да сруше. Полазећи у бој против Персијанаца и принашајући жртву идолима, заклео се био, ако победи, да ће све хришћане принети на жртву незнабожачким боговима. Али стрела га смртно погоди и осујети његову злобну намеру. *"Ту си ме победио Галилејанине!"* узвикнуо је купајући се у крви, овај оптадник Христов, при свом издисају.

Покушај Јулијана да обнови незнабоштво, свршио се поразом. Наследник његов **Јовинијан** чим ступи на престо, скине забрану, коју је његов злобни претходник ударио био на хришћане. **Теодосије Велики** нареди законом, да се идоноклонство уврсти у ред кривичних преступа; а **Јустинијан**, пошто прогна из империје све незнабошке филозофе, сасвим уништи незнабоштво, које се тек по неким местима одржало и то за кратко време. Хришћанство је тада одржало коначну победу над незнабоштвом и завладало свом римском империјом.

Страдање цркве у V - VII века од дивљачких народа и Персијанаца

С падом незнабоштва у Римској Имерији страдање хришћанске цркве није се сасвим прекинуло. Од V и VII века, она је заједно са империјом страдала од дивљачких народа, *Персијанаца и Мухамеданаца*.

Од дивљачких народа, који су у то време нападали на Имерију, црква је највише страдала од *Хуна, Вандала и Англосакса*.

Хуни, предвођени Атилом, опустоше Германију, Галију и Италију до Рима. Атила се спремао да разруши и овај град, али *папа Лав Велики*, умоли грозног освајача да поштеди Рим. Све земље, преко којих је прешао Атила с војском, биле су поробљене, а градови и цркве, које су у њима, биле су до темеља порушене; становници беху поубијани и исечени или заробљени, а остали се по шумама и гудурама разбегоше. Многи народи и племена, кренуше се са својих станишта, навалише на западну римску империју и довршише њен пад.

- **Вандали**, опустоше Шпанију, поробе Рим и освојивши картагенске покрајине, пуних сто година мучили су њене становнике, гонећи их да приме Аријеву јерес, које су се они држали.

- **Англосакси**, униште Брите, поруше још од првих векова подигнуте хришћанске цркве и уведоше поново незнабоштво.

Хришћанска црква у **Персији**, у IV веку, имала је огроман број својих чланова и присталица; стајала је у најтешњој вези са црквом сирјанском и зависила од патријарха антиохијског. Први и главни епископи њени седели су у градовима: *Селвекији* и *Кетезитону*. До Константина Великог, на њу нису настали нити гонили. Кад је хришћанство проглашено у свој Римској Империји као владајућа религија, персијска влада, због непријатељства с Римом, осумњичи и све хришћане, своје подајнике. Писмо Константина Великог, **Саперу II** (309), у коме моли за заштиту хришћана у Персији, још већма изазове сумњу против хришћана. Шеснаест хиљада хришћана умрло је у најжешћим мукама, не бројећи оне, којима се имена не знају. Кетезитонски епископ, *Симеун*, са стотинама других духовника, уморен је на најгрознијим мукама. Таква је судба постигла и два његова следбеника, после чега, за двадесет година није био у том месту епископа. Са највећом жестином гонење је настављено и после Сапера, под *Берамом V* (420 - 438). Победи Теодосија Великог, а још више патриотски поступак епископа амадијског (у Месопотамији) *Акакија*, који је за откуп 7 000 заробљеника, продао све скупоцене црквене ствари, и новцем склонио Берама, да обустави гонења против хришћана. Али обустављајући гонења, персијски цареви из политичких побуда, примаху у заштиту несторијанце, који су били протеривани из источне империје. Поплава несторијанаца у Персији, привука је и персијску цркву да отворено пређе

(499) у несторијанство. Од тога доба, персијки хришћани, за разлику од хришћана православне цркве назваше се *халцејски хришћани*.

Ратови Персијанаца и Грка, пружаваху се с променљивом срећом и после Берама V. Године 591. *Хозроје II* (611 - 632) отме од Грка Сирију, Палестину, Мисир и сву Малу Азију. При освајању Јерусалима, храм "Васкрсења Христова", који је подигла св. Јелена на гробу Спаситеља, био је спаљен; Часни Крст на коме је био разапет Христос, запленише Персијанци и однесоше у Персију; а патријара јерусалимског са хиљадама верних хришћана заробише и одведоше у ропство. Скоро десет година стојао је Хозроје улогорен на обалама Босфора, грозећи и самом Цариграду. Грчки император **Ираклије**, прикупи сву снагу империје, да одбије Хизроја и најзад га победи. Побеђеног Хозгоја убију његови рођени синови. Наследник његов *Сироест*, принуђен је био да тражи мир у Ираклија; вратио је часни крст Христов, ослободио све заробљене хришћане и предао Грцима њихове земље, које је Хозроја у ратовању био од њих отео.

Страдање цркве од мухамеданаца

У VII веку, хришћанска се црква сукобила са новим непријатељима - мухамеданцима. *Абдул - Казем Мухамед* (рођ. 570 по р. Хр.), прогласио се био у Меки за Божијег пророка и отпочео проповедати нову веру, склопљену из јудејске, хришћанске и сабеистичке религије. Принуђен да бежи из Меке (15 јула 622 г. Хеџра). Где су га као

лажног пророка хтели убити, он се склони у град Медину. Овде му пође за руком и придобије већи број присталица, па у друштву с њима, покори Меку и у "*Ћаби*", старој незнабошкој светињи Арапа, заснује своју нову религију и напише "*Коран*" који је доције, његов таст Абубекер средио и обнародовао. Пред смрт Мухамеда (632 г.), сва је Арапска исповедала његову веру и њему се покоравала. Пошто је Мухамед својим следбеницима заповедио да веру шире мачем, то су његови наследници силом оружја отимали од источне империје једну област за другом и хришћанске цркве у њима преобраћали у џамије. Тако, покоре: Сирију (639), Палестину, Мисир (640 г.) Персију (651 г.), Северну Африку (707 г.) и Шпанију (711 г.). Даље нису ишли са освајањем, јер с једне стране Цариград, а с друге франачки владари, задржали су их од даљих освајања. Једном су били опсели Цариград, али их Грци нападоше (669 - 676 и 717 - 718 г.) изненада и помоћу "грчке ватре" одагнаше; два пута су упали из Шпаније у Француску, како би одатле завладали западном Европом, али оба пута беху разбијени и јуначком одбраном Карла Мартела, отерани преко Пиринеја. Власти мухамеданаца подчињени беху три патријара: александријски, антиохијски и јерусалимски; све азијске цркве, услед навале мухамеданаца, опустеше. У покореним земљама мухамеданци су трпели хришћане под условом, да им плаћају данак. Дозвољено им је било да служе у црквама, али нове не смеју подизати нити у звона

звонити. Забрањено им је било да јавно износе крст и свете књиге, да несмеју носити хаљине као мусолмани, нити одваћати хришћане да прелазе у мухамеданску веру. Поред свега овога, хришћани ипак нису били поштеђени од гонења. Стрепња за живот и имање, нагонио је многе да пређу у мухамеданску веру, која им је давала слободу, почаст и имовну безбедност.

Учење Корана

Учење Корана, разликује се од хришћанског, у овоме: Супрот незнабожачком многобоштву и хришћанском учењу о Св. Тројици, Коран учи клањању једном Богу. *Један је Бог и сем њега, нема другога Бога*, - то је омиљена изрека Корана. Бог се у разна времена јављао људима, нарочито народу Јеврејском, преко различитих лица, као: Еноха, Аврама, Мојсија, Исуса Навина и других, али Јевреји су гонили и убијали његове пророке, а писма њихова кварили. Зато је Бог послао највећег из пророка, који се пре Мухамеда јави и то је био Исус Христос, син Марије. Он је дужан био да одржи закон Мојсијев и објави људима Божију вољу. Исус је зачет и рођен надприродно, обдарен необичном силом чудотворства и био без греха. Ну, Јевреји су довршили своју жестину, одметањем овога пророка и заслепљени од Бога, распеше, - али другога, а не Христа. Као што Јевреји нису разумели божанског Помазаника, тако га не разумеше и хришћани, признавајући га за Сина Божија и искварише његову науку. Да успостави чисту, божанску истину, позван је био Мухамед. Он је последњи и највећи из пророка. О њему је предсказивао Мојсије и Исус, али Јевреји и хришћани избисаше из својих светих дњига ово предсказивање. При крају, Христос ће понова доћи, да победи антихриста и утврди истиниту веру т.ј., религију Мухамеда. Затим ће настати

васкрсење, суд, вечно блаженство и осуда. Неваљали људи или грешници, мораће прелазити преко моста, узаног као сечиво мача, одакле ће се сурвати у пакао, где ће вечно горети у огњу, а кожа ће им се једнако обнављати. Добри или праведници, пиће са извора воде живе и уживаће у свима настрадама телесним.

Око престола Божијег стоје безброј ангела, створених пре човека од чистог огња; они непрекидно славе Господа. Најглавнији су: *Гаврил* (ангел открочења), *Михаил* (заштитник младости), *Израфил* (весник последњег суда). И сотона је ангел, који је пао због гордости и обмануо људе, али нема никакве власти над вернима. Бог је створио људе од земље, једне беле, друге црне, а треће бакарне боје; њихове су душе честице божанског бића; њихово тело треба да се обреже, по примеру Исмаила, у тридесетој години. Бог је предодредио занимање и судбину сваком човеку.

Морално учење Корана, односи се већином на спољашње богопоштовање и мало обраћа пажњу на унутарње расположење и истиниту светлост. У главном, препоручује и тражи ова добра дела: а) седам молитава за дан, обнутим лицем према Меки. молитва је по учењу Мухамеда, пут на небо; б) пост; он узноси на небо; в) милостиња; она отвара врата раја. Мушкиње и женскиње, дужни су бар једном у животу, да путују у Меку; највећа заслуга верних састоји се у рату са неверницима. Сваки може имати четири жене, не рачунајући робиње. Који нема довољно средства да се жени слободном девојком, може узети робињу. Развод брака зависи од воље мужа.

Друштвено уређење, по учењу Мухамеда, мора бити теократија. Један је Бог, један пророк и један Калифа. Калифи, као представнику Божијем на земљи, припада потпуна власт како духовна тако и грађанска. Зато Ислам забрањује да мухамеданци имају организовану и самосталну црквену управу (клиш). Тек у време османлијске владавине, створено је нешто налик

на духовни сталеж, корпорацијом *Улема са Муфтијом*, као поглавицом. Али, према теократском начелу мухамеданства, они су у исто време и богослови, и проповедници, духовници и судије. Службу у џамијама врше прости људи, већином занатлије, без икаквог богословског знања и клерикалног карактера. Аскетисам, мухамеданство не признаје (искључујући пост), али 657 године чувени *Увајс*, основао је дружину мухамеданских аскета (дервиша), јадно и жалосно угледање на хришћанско монаштво. Празнични је дан у недељи; - Петак; а годишњи празници: два бајрама, један се свршава постом у месецу Рамадану, а други је успомена о принашању Аврамове жртве.

Ширење хришћанства у IV - IX века

Из Римске Империје, хришћанство се шири и по осталим земљама и народима, ван њених граница: по Азији, Африци и удаљеним покрајинама Европе.

У **Азији**, обраћени су у веру хришћанску Јермени и Грузинци. Јерменима је проповедао и крстио их у IV веку *Глигорије*, прозвани просветитељ јерменаца. Он је приволео њиховог цара Тиридата да прими хришћанску веру и за тим, основао многе цркве и школе за тамношње хришћане. У V веку *Мисроб* је изнашао за јерменски језик писмена и превео Свето Писмо (Библију) на јерменски. - Грузинце је обратила у хришћанство побожна хришћанка *Нина*, која је тога ради дошла из Јерусалима. Пошто је приволела цара грузинског Миријама да се покрсти, он заповеди да и сви његови поданици приме хришћанску веру, а за уређење своје цркве, молио је

Константина Великог, да му пошаље грчке епископе и пресвитере.

У **Аравији** (Арапској), хришћанска вера, коју је основао Апостол Павле, наилазила је на сметње од Јевреја, који су тамо живели. Године 350, император Констанције, изаслао је посланике старешини Хомерита или Сабејаца (у јужној Аравији), шаљући му поклон с молбом да дозволи слободу богослужења хришћанским трговцима о одобри, да могу себи цркву подићи. Вођа изасланика био је епископ *Теофило*, инђијанац из Диу-е, који је нарочито васпитаван у Цариграду, ради мисије у Арапској. Старешину Сабејаца том приликом, обрати Теофило у хришћанство, подигне о своје трошку три цркве и то: у главним местима - Татару, Адену и Ормузду. Палестински испосници, *Иларион* (у IV в.) *Јевтимије* (у V в.) и *Симеун Столпник*, својим испосничким животом, чудесима и добротинством, обратише у хришћанство, сва дивљачка племена номада.

У **Инђији**, почетком IV века, заузимањем персијских хришћана, основане су многе хришћанске општине. *Козма Индикоплес* (најпре трговац а доцније монах), нашао је на Цеилону и Малабарским острвима хришћане (335 г.), а у Калској, - епископа. Пошто су хришћанске општине у Инђији зависиле од персијске цркве, то су и оне примиле несторијанску јерес. Свештеник *Јавалан* (636 г.) проповедао је Еванђеље у Китају и успео, да га император прими у заштиту. У **Африци**, двојица хришћанских младића, *Фуменције* и *Едезија*, бежу

заробљени Абисинцима и својим проповедањем хришћанства, основаше прву цркву у Абисинији, одакле се доцније хришћанство ширило по Нубији и Етиопској.

У **Европи**, хришћанство се ширило међу Готе и друга германска племена.

Готи упознаше хришћанску веру од заробљених хришћана још у III веку. У IV веку (360 г.) епископ Гота, *Улфила*, саставио је готску азбуку и превео Свето Писмо на готски језик. Кад су западни Готи потискивани Хунима, по одобрењу цара *Валенте* иселили се у Мизију и Тракију, по жељи императора, примише аријанство. Од западних Гота, аријанство су примили источни Готи, Свеви, Вандали, Бургунци и Лонгобарди. Вандали, пошто завладају картагенском облашћу и у њој се одомаће, жестоко су гонили хришћане. Ово је трајало до зацарења **Велизарија** (533 г.), који их покори. Идућег столећа, сва је северна Африка била под влашћу мухамеданаца и црква картагенска, која се славила својим чувеним учитељима: Тертулијаном, св. Кипријаном и блаженим Августиним, беше опустела и под притиском мусолманске силе, сасвим пропала. Источни Готи држаху се аријанства до времена Велизарија (553. г.), који царство њихово уништи и покори својој власти. Западни Готи, одрекоше се аријанства и пређоше у православну цркву, у време краља *Рекареда* на Толедском сабору (589 г.). Још раније учинише то исто Свеви и Бургунци. Најдуже се одржало аријанство у Лонгобарда и тек у време

краља *Гримоалда* (671 г.), сасвим се одрекоше јереси.

У *Галији*, хришћанство је и раније било познато; али у V веку, доселише се са Рајне у Галију нови народи: Бургунци и Франкомани: Бургунци су били аријанци а Гранкомани, - незнабошци. Кћи бургунског краља *Клотилда*, уда се за фаначког краља *Клодвига*, и том приликом уведе у двору хришћанско богослужење, покрсти своју децу и својски се заузме, да и свога мужа преведе у хришћанску веру. Непрекидно срдечно опхођење Клотилде са својим мужем које је предочила велика чудеса, извршена на гробу *Св. Мартина Турског*, одобровоље Клодвига, да прими хришћанску веру. У боју са Алеманима, кад се битка решавала, он се обрати с молитвом хришћанском Богу и надбије непријатеља. Тада се одлучи да прими веру хришћанску (496. г) и православни архиепископ рајнски, *Св. Ремигије*, свечано крсти Клодвига и преведе у нову веру; за њиме се кретише и остали. Године 517 (по наговору бечког епископа Авита), Бургунци се одрекоше аријанства и придружише католичкој цркви.

У Британији, хришћанска вера била је готово сасвим искорењена оружјем ненабожаца Англосакса. Задржала се само у планинским пределима, на западном крају острва, - Валесу и Корнвалесу. Из њених развалина, изникла је сјајна црква у *Ирланду*. Онивач њен, био је братанац *Патриције*. Руковођен ванредним дејством Промисла Божијег, живећи у највећој сиротињи, у

њему се још у младости развило добоко богопоштовање и потпуна оданост Исусу Христу. Зато се осећао позван и желео, да обрати Ирландесце у хришћанство. У том циљу, створио је најпре за Ирландески језик писмена, увео хришћанско певање, основао манастире са семинарима, отварао народне школе и установио катедру епископску у граду Арма-у. Његов племенити и богобојажљиви рад, донео је обилати плод. Његове манастирске школе рачунале се међу првим у свему хришћанству; а Ирландска црква беше се уздигла на такву висину, да је у Европи, Ирландија названа: "Острво Светих".

Из Ирландске, хришћанство се крајем VI века прешло у *Шотландску* (Скотску). Ирландски монах, абат *Колумбан*, досели се са 12 калуђера на једно Хебријтско острво (*Лу*) и оснује манастир (565 г.); ту је проповедао и својим испосничким животом, придобио Шотландесце да приме хришћанску веру.

У *Енглеској*, хришћанство је пренесено из Рима. Папа Глигорије Велики, дознавши о женидби кентискога краља *Етелберта* са франачком принцесом *Бетром*, изашље тако мисију од 40 монаха, под вођством абата *Августина*. Августин склони Етелберта и многе његове одличне поданике да приме хришћанство и постне први епископ кентеберијски. Али у држави Хептархији, па и самом Кенту, хришћанство се одомаћило тек после 70 година и то с тешом муком.

У **Германији**, од римских војених колонија, постадоше знатни радови са римском образованошћу. Већ у III и IV веку спомињу се епископи Келна, Трира, Мајница, Вормса, Базела, Студгарта и Љутиха. Проповедници ирландски и франачки први су засновали веру хришћанску у племенима првих Германаца. Из њих, познати су као одлични проповедници Еванђеља: *Вилиброд*, просветитељ дивљачки Фриза и оснивач архиепископије утрехтске и св. *Бонифације*. Он је био први апостол Германије. Његово је право име било *Винфрид*; рођен је (680 г.) у Енглеској и упућен од родитеља на грађанску службу. Али владајућа тада црква у Енглеској и жудња за мисионарством, овладаше његовим срцем. Његов први мисионарски покушај у Фрисланду (715 г.) био је без успеха; политичке мутње, које владаху у томе крају, нагнаше га, да напусти мисију и врати се кући. Али љубав за ширењем хришћанства није му давала мира. Године 718 предузме друго своје путовање. Видећи, да без помоћи римског првосвештеника не може ништа успети, он се прво упути у Рим и добије од папе Григорија II благослов, да може проповедати у Германији. После тога, живео је и радио три године међу Фризима, под надзором Вилиброда, а 722 год. пређе у Хесен и Тирингију, где је крстио два незнабожачка кнеза и основао манастир. Одатле га папа Григорије дозове у Рим и пошто га закуне на верност римској цркви, посвети га за епископа свију цркава, које буде основао у Германији, давши му писмену препоруку, упућену

Карлу Мартелу. Помаган од тада папом и вођом франачким, постане одважнији и предузимљивији у раду, и пошто својеручно сруби и бори свети *Дуб* (раст) у Гајсмару, који је био обожаван незнабожцима, својом проповедничком речитошћу обрати у хришћанство све Хесенце и Тиринговце. За тим се постара да обнови порушене Аварима цркве у баварској и подигне још неколико нових. За овај свети рад, папа награди Бонифација чином архиепископа све Германије. Бонифације смести се са својом катедром у Мајнцу и под његову власт дођу сви 12 епископа иза архиепископије Германске. Ради узајамних сношаја и заједнице епископа, Бонифације је сазивао често саборе и на првом таквом сабору, узео је пристанак свију њему подчињених епископа, да се закуну на верност римскоме папи. Да би у својој власти одржао и оне покрајине, у којима хришћанство није био сасвим утврђено, Бонифације позове у помоћ, енглеске монахе и оснује за њих многе манастире. Пошто среди све црквене послове у Германији, Бонифације преда архиепископство своме ученику *Лули*, а сам оде да проповеда Фризима. Тамо је и умро мученичком смрћу од мача дивљачких Фриза у 75 години живота. Римска црква убројава га у ред светаца.

Саксонце је обратио у хришћанство, оружаном силом Карло Велики, после трдесетогодишње крваве војне, која се продужавала до 805 године.

Апостол **Скандинавских народа**, био је *Ансагрије*, монах корвејскога манастира на Везеру. Прогнати дански краљ *Гаралда*, пошто се помоћу Лудвика Благочестивог врати на престо, крстио се (826 г.) у Мајнцу и за обраћање својих поданика у хришћанство, поведе са собом побожног и мудрог *Ансагрија*. Овај чим дође у Данску, оснује у Шлезвингу мисионарску школу од урођеника. Ну, после две године, Гаралда опет протерају и сва нада Ансагрија, да у Данској оснује и распространи хришћанство, морала је пропасти. Он се тада придружи изасланицима, које је Лудвик Благочестиви одаслао у Шведску, и ту, Ансагрије са највећом опасношћу свога живота, успе да обрати у хришћанство многе Шведе и подигне неколико цркава. Међутим, Лудвик Благочестиви оснује епископат у Хамбургу и одреди, да буде мисионарски центар, за њихову радњу на северу. Ансагрије буде постављен за архиепископа и папског легата, Даније, Шведске и Норвешке. Кад је јутландски краљ порушио Хамбург, Ансагрије пређе у Бремен и тада епископство хамбуршко и бременско споје се и дођу под једну власт. У ширењу хришћанства по Данској и Шведској, наилазио је на велике тешкоће. Хришћанске општине, које је он био установио, неколико су пута биле нападане од дивљачких незнабожаца и сасвим уништаване. Четрдесет и две године, провео је Ансагрије у најтежем раду. Трошећи из својих доходака за издржавање мисионара и давајући богате поклоне незнабожачким кнезовима, сам је

умногоме оскудевао. После његове смрти (865 г.), сарадници његови, продуже њиме започето дело. Данска црква, основана Ансагријем, издржала је много гонења од *Ерика III* и *Хорма Старога*, док је најзад *Канут Велики* (1014 - 1035) сасвим утврдио и подчини папској власти. У то време, кад је Канут утврђивао цркву Христову у Данској, *Олаф Свети*, краљ шведски и норвешки, покрстио се и основао хришћанство у својим земљама (1019 г.). Један његов потомак *Ерик IX* (1155 - 1160 г.), основао је архиепископију Упсалску, и први, њен архиепископ био је апостол Финладезаца - *Хенрик*, чија је епископска катедрала из Рандамеска, пренесена била у Або (1200 г.). - **Исландија** је пронађена Норманима (861 год.). У хиљадитој години, на народном сабору договоре се Исландци и приме хришћанство од саксонских и норвешких проповедника, одакле је исте године хришћанство пренешено било на тек пронађени *Гренланд*.

ГЛАВА ДРУГА
Учење Цркве
Први Васељенски сабор

Црквено учење у овом периоду, било је у пуном свом развићу и одређености. Свети оци учитељи црквени беху изазвани на ову одлучност у раду разним јересима тога доба, а највише јеретичким учењем о св. Тројици и сједињењу две природе у Исусу Христу. Први је отпочео лажно учити јеретик *Арије*.

Александријски свештеник Арије, хотећи да доведе у сугласност учење о св. Тројици са јединственом Божјим, сасвим је одрицао божанственост другог лица Св. Тројице. "Син Божиј" - Исус Христос, по његовом мишљењу "није био ништа друго, већ највише створење Божанства, чијом је помоћу створен свет. Што се друго лице назива у светоме писму *Син Божиј*, то је по усиновљењу, а не по његовој природи". Архиепископ александријски *Александар*, старао се с почетка да мирним путем обавести Арија, а кад то није помогло и јерес се почне ширити у Александрији и околини, он свечано одлучи Арија од цркве. После тога, Арије оде у Палестину; тамо га узме у заштиту његов школски друг *Евсевије*, епископ никомидије, који је имао велики уплив у царскоме двору. Јерес Аријева, помагана Евсевијем, ширила се на све стране и свуда се због ње јављао раздор, неслога и метеж. Император Константин Велики, да би учинио крај овим нередима у цркви, реши се да

сазове епископе из свега тада познатог света на Сабор који би имао да реши спорно питање. На сабор је дошло, по позиву цареву, 318 епископа. Сабор је отворен 325 год. у Никеји. Император Константин, лично је присуствовао његовом открићу. На сабору, архиђакон александријски цркве *Атанасије*, свечано је оборио лажно учење Арија и на основу тога, присутни на сабору оци цркве, прокуну (анатемису) јерес Аријеву и напишу првих *седам чланова Символа вере*. Овај су симбол потписали сви чланови сабора, сем Арија и двојице мисирских епископа. Јеретици су били одлучени из цркве и по заповести императора, прогнати у заточење.

Сем тога, још је на овом сабору узаконено, да се празник *Пасхе* (Ускрс), светкује у свима хришћанским црквама у одређено време и то: у прву недељу после пунога месеца, која дође за пролетњом равнодневицом. Издато је двадесет правила о уређењу црквене јерархије и дисциплине. Изједначени су у правима епископи: римски, александријски и антохијски; а јерусалимски епископ добио је почасан назив *егзарха*.

Знаменити оци првог васељенског сабора били су: *св. Атанасије Велики*, *св. Николај*, архиепископ мирликијски, *св. Спиридон*, епископ тримитунтски и *св. Пафнутије*, епископ тиваидски.

Св. Атанасије Велики, рођен је у Александрији око 296 год. Васпитан у

хришћанству; живео је најпре код св. Александра, а кад овај постављен буде за архиепископа александријског, св. Атанасије отиде чувеном пустињику, св. Антонију, и проведе неко време код њега, ради усавршавања у хришћанским врлинама; доцније се опет врати Александру и постане архиђакон александријске цркве. Св. Александар поведе га са собом у Никеју на Сабор, где је својом духовитошћу и темељним знањем св. Писма, и својом речитошћу у препирци са Аријем, задобио поштовање свију присутних отаца никејског сабора. Не гледајући на то, што је био још млад, имао је пресудан утицај на одлуке сабора и тиме навукао на себе мржњу и гонење од аријана, који су доцније отворено радили против њега, кад је по смрти св. Александра постао архиепископ александријски. За све време свога светитељског рада, био је главни вођа православних у борби са аријанцима. Његов бистар ум, племенито срце, тврдо убеђење, јака вера, човекољубље и искрена смерност; беседнички дар и свети живот задобило му је љубав и уважење, и уздигло у хришћанској цркви на највећу висину.

Св. Николај, архиепископ мирликијски, прозван за своја многа чудеса "Чудотворац", рођен је у ликијском граду Патари, од племенитих и богатих родитеља, васпитан у хришћанским врлинама и побожности. Још као младић, одликовао се смиреношћу, простосрдачношћу, уздржљивошћу, приљежним

читањем св. Писма и молитвом. Његов стриц, епископ Патарски, видећи побожност свога синовца, постави га са свештеника и у време свога осуства повери му управу своје епархије. По смрти својих родитеља, св. Николај, наследи велико богатство и тајно га разда својим суграђанима; затим отпутује у Палестину да се поклони светим местима. Тамо се ода испосничком животу, али га Господ позва одатле да другу службу, - да послужи духовном благу људи. Он напусти Палестину и настани се близу свога места рођења, у граду *Миру*. Ту, по смрти меснога епископа, по нарочитом благоволењу Божијем, изабран буде за епископа. Поставши епископ, добро је знао да му је дужност, да својим добрим делима светли и примерима хришћанског живота предњачи својој пастви, и зато напусти мрачну ћелију, коју је био јако заволео и у њој живео. Од тада, врата су његова била отворена за све гоњене, патнике и оне, који су тражили од њега помоћ. Он се бринуо не само о духовним већ и телесним потребама своје пастве; заузимао се за сиротињу и неправедно осуђене грађане. Као добротвор и заштитник свију, још за живота, стекао је велико поштовање своје пастве; бринуо се о издржању својих суграђана у време глади, и удомљавао сиротне девојке. У време гонења Диоклицијана, бачен је у тамницу, али Константин Велики, чим ступи на владу, ослободи га затвора и позван буде на никејски сабор. Умро је 6 декембра 324

год. Кад је граду Миру претила опасност од навале Турака, свето тело његово пренесено је у град Бар у Апулији, који је био насељен православним Грцима.

Св. Спиридон родио се на острву Кипру и занимао се сточарством. Не гледајући на скромност његовог занимања и недостатке учености и образованости, он је за свој свети живот, био изабран и постављен за епископа маленога мест Тримитунта и часно је служио цркви. Одликовао се необично јаком вером, простотом нарави, детињском простосрдачношћу и необичним даром чудотворства. Речи његове, испуњавале се с таквом тачношћу, да је најзад принуђен био да не кара и не прети грешницима, ради олакшице у несрећи, која би их због тога могла снаћи. И као епископ до смрти се занимао сточарством и тежачким радовима. Кад је дошао на никејски сабор, многи епископи, знајући његову простоту саветоваху га, да се не упушта у препирку са ученим Аријем; али св. Спиридон, простом и искреном својом исповешћу о једнаком поштовању Сина са Оцем, заћуткао је једнога од најречитијих бранилаца Аријеве јереси, кога не могаше савладати и најученији епископи на сабору. Тиме је показао, колико је надмоћна вера хришћанска и у колико искрено убеђење надмашује човечанско умовање и доказивање.

Св. Пафнутије, епископ горње Тиваиде, био је строги и уздржљиви испосник. У време

гонења Диоклицијана, избише му око и осакатише леву ногу. У историји васељенског сабора прочуо се тиме, што је био против предлога неких епископа, који су тражили, да се свештенство не жени. Св. Пафнутије, разложио је тада сабору, да је неупутно, товарити тако тешко бреме на духовна лица, јер ова строга мера, била би штетна по саму цркву, и сабор је ово мишљење усвојио.

Гонења од Аријанаца у време владе Констанција и радња св. Атанасија

Арије је имао јаке присталице у двору и они су тако вешто радили у корист његову, да је император, њиховим наговарењем, заповедио александријском епископу, да врати Арија за свештеника. Св. Александар је тада већ био умро. Његово место заузео је образовани, красноречиви и неустрашиви архиђакон александријски, **св. Атанасије**. Атанасије изјави императору, да по својој епископској дужности, не може никако примити јеретика у своју цркву. Аријанци га за то оптуже као бунтовника и противника императора, својим подметањем и пањкањем наговоре императора Константина, да Атанасија прогна на заточење у Галију. Али црква александријска напојена духом свога пастира није хтела и после тога, да прими Арија за пресвитера. Онда император заповеди епископу цариградском Александру, да Арија

врати у цркву. Побожни старац сву ноћ се молио Богу, да му не допусти осрамотити цркву. У оном тренутку, кад је Арије, праћен руљом својих присталица, свечано пошао да уђе у саборну цркву, на један пут осети болове у трбуху и напрасно издане. Али са смрћу његовом јерес није се прекинула.

Присталице његове овладају слабоумними Константиновим наследником - *Констанцијем* и помагани њиме ширили су јерес на све стране истока и запада. Констанције заповеди да се свима, који се држе никејскога Симбола одузму сва права и прогнају на заточење. Св. Атанасије, који је по смрти Константина враћен био из заточења његовим сином Константином II, сад је понова два пут у застонице био прогоњен. Јулијан врати из прогонства све православне и јеретике, и св. Атанасије опет заузме своје пређашње место. Безбожник - Јулијан враћајући из прогонства православне и јеретике, надао се, да ће црква због унутарњих раздора сама собом пасти и ископати себи гроб; али се у томе јако преварио. Св. Атанасије успео је за кратко време, да умири како своју, тако и остале цркве, које су пропатиле од аријанаца. Наљућени Јулијан, нагна Атанасија да се спасе бегством. Понова је враћен у време Јована, али није дуго био на миру. Наследник Јована - Валента, био је страсна присталица аријанства, и св. Атанасије морао је опет да бега из Александрије; тек на велику

молбу становника допуштено му је, да се врати у Александрију, где је остатак свога живота провео у миру. Свети Атанасије био је епископ 46 година, од којих 20 година је провео у прогонству. Умро је 373 године.

Гонење Валента и радња Св. Василија Великог

У времену кад је св. Атанасије бројао последње дане свога живота, Бог је позвао у помоћ усколебаној цркви нове трудбенике: - **Василија Великог и Григорија Богослова.**

Св. Василије, који је по вољи Божијој сменуо на службу црквеној св. Атанасија, био је епископ ћесарије кападокијске. При ступању у ову дужност, црква је била у веома тешком положају. Император истока био је Валента, ватрени аријанац. Он се био решио, да по што по то, распространи и утврди јерес у свима областима, којима је управљао. По његовој наредби, силом су морали сви без поговора, примити аријанство, а који су се противили, кажњени су. Услед ове наредбе, православни су тада страдали исто онако, као у време незнабожачких императора. У то време св. Василије, будним оком надгледао је своју паству, обарајући речма и писмено лажну науку аријанаца. Валента, охрабрен победама над многима православним црквама, науми да приволе на своју страну и цркву ћесаријску са

њеним архиепископом. Императорски префект послат је био раније, да припреми земљиште за победу. Долазећи у ћесарију, он позове к себи Василија и почне умиљатим речима склањати га аријанству, а кад тиме није могао ништа успети, окрене претњама, да ће му император одузети све имање, а њега послати у заточење; мучити и убити, ако не пристане, да из Никејског Символа избрише реч "*јединосущни*" (једнобитни). Василије одговори, да не пристаје ни *јоту* да мења у симболу вере, а претња се никаквих не боји. "Узмеш ли моје имање, - нећеш се обогатити, нити ја осиромашити; какву ћеш велику корист имати од мојих старих хаљина и неколико књига, а оне су све моје богатство. Прогонста се не бојим, јер ова земља није моја, већ Божја и отаџбина ми је свуда; за мучења се не бринем, она ће ми испунити жељу, којом тежим. Видиш ли, да готово и немам тела, један ударац довољан је да ме смлави и смрт ће само ускорити мој одлазак богу, ради кога сам већ по себи умро и одавно тежим њему да одем". Кад је префект све ово испричао императору, он је и нехотице осетио у себи поштовање одважности Василија и зажели да се с њим састане, не као с непријатељем, већ као с поштоваоцем. Последице овога састанка биле су: да је император не само престао гонити цркву ћесаријску, већ је пустио био у насртању на остале цркве. Ускоро умре Валента и гоњена престану. Он је несрећно погинуо у рату са

Готима. Готово у исто време умре и св. Василије, кад му је било 50 година (379 г.), ожаљен не само хришћанима, већ и јудејима, и незнабошцима.

**Радња св. Григорија у борби са
Аријанством. - Други Васељенски Сабор. -
Св. Амвросије Медиолански.**

У време владе Констанција и Валента, цариградска црква била је доведена до најжалоснијег стања и положаја. Опало хришћанство растрзано аријанцима, македоњанима и другим јеретицима, беше изгубило све најбоље храмове у престоници. По несрећи, православни хришћани, нису имало ни свога епископа и то онда, кад им је био најпотребнији. У овим несрећним приликама православни, упрли беху своје очајничке погледе на друга Василијева - **св. Григорија**, образованог и речитог говорника. Посвећен самим св. Василијем за епископа у Сасиму, и помажући уједно оцу своме у управи назијанске цркве, Григорије по смрти очеве оде у Салвекију и продужи живети у пустињи.

Позван од православних, св. Григорије, напусти своје мирно уточиште и дође у Цариград. Ту одседне код својих рођака и пошто неимаћаху своје цркве, он једно одељење у кући претвори у цркву - у част Васкресења Христовог у нади, да васкрсне праву веру. Смерни изглед Григорија и његово просто опхођење није

показивало никакву наду на успех. Али, кад се из уста његових чула прва беседничка реч, сви су се изненадили и обрадовали. Његова необична речитост, привукла је многе јеретике и незнабожце и они гомилама долажаху да чују његове одушевљене беседе. Григорије у својих *лет* беседа изложио је догмат о светој Тројици, једнобитности Сина са Оцем и светим Духом, и исхођењу Духа светог од Оца. Овим беседама, задобио је многе истините поклонице свете Тројице, а себи - глас *Богослова*, којим се и данас назива, подједнако са Апостолом Јованом.

Теодосије I поставши император Истока и Запада, утврдио је Григорија за цариградског архиепископа и ради повраћаја мира у цркви реши са да сазове нов Сабор. Сазивање сабора било је од преке потребе, не само због утврђивања догмата никејских Отаца о божанству Исуса Христа, већ и ради осуде јереси *Македонија*, који је одрицао божанство светог Духа и називао га створењем Божијим, који је Сину Божјем на службу придодат. Овај други васељенски сабор састао се 381 године, на коме је присуствовало 150 отаца црквених. На њему је утврђен Символ никејски и допуњен са још *лет* нових чланова, у којима је између осталог протумачено истинито учење о једнобитности св. Духа са Оцем.

Теодосије одузме јеретицима све цркве у Цариграду и врати их православнима. Тако је Православље најзад, одржало потпуну победу

над аријанством. Григорије, пошто сврши посао, за који је био позван, умоли императора да га од дужности разреши и поново оде у пустињу да се испашта.

На овом сабору расправљано је питање о старешинству цариградског патријара и признато му је право, да буде по реду, први после римскога; његовој црквеној области подпадну митрополије: Понта, Мале Азије и Тракије.

На западу Аријева јерес није била тако снажна и осиона као на Истоку. Тамо је нашла на јаког противника, знаменитог епископа медиоланског, **св. Амвросија**. Сам је промисао изабрао био њега за одбрану Христове цркве. Будући пореклом од знатне породице, био је одлично васпитан још из детињства и пре свога ступања у црквену дужност, био је префект горње Италије, као старешина неколике области. Као чувар реда, једном је присуствовао избору епископа у Медиолану. Бирачи, - аријанци и православни, не могаху се никако сложити у избору и у један пут, чу се глас, налик на детињи: *"Амвросије Епископ!"*. Присутни на збору, примише то као глас највише воље и поновише сви у глас *"Амвросије Епископ!"*. Овај неочекивани догађај, изненадио је самога Амвросија, који је тада био тек у реду оглашених. Дуго се опирао и противио овом избору; најзад по заповести императора морао се примити ове узвишене и свете дужности. Поставши епископ, показао се као будни

стражар своје пастве, одличан говорник и црквени писац. Приложивши све своје имање у корист сиротиње, он је свима био прави отац и друг невољних и невино гоњених. Поред све мирноће и добродушности, показао је необично јаку вољу и карактер, кад је Теодосија Великог одлучио од цркве и нагнао, да се јавно каје за неправедно гонење Тесалијанаца. Такву исту одважност, показао је у борби са аријанцима. Његовом сталном противљењу јереси треба приписати, што је аријанство у свој Италији пропало. Он је уништио и последње остатке незнабоштва у Италији. Године 382, указом је наређено, да се из римскога сената изнесе статуа (кип) *победе*, а жрецима и весталкама одузето је заједничко издржање. Како је у сенату било неколико њих - незнабожаца, они пошаљу своје изасланике императору с молбом, да врати сва права старој религији Рима. Амбросије у исто време изађе пред императора, заузме се за веру Христову и верне сенаторе, и тако, изасланици незнабошки буду одбијени. После две године дана, понова дођу у Медиолан изасланици незнабожачких сенатора и с њима чувени беседник и сенатор *Симах*, који пред императором изговори сјајну бесаду у одбрану незнабоштва. Амвросије преда императору свој одговор на њу и успешно обори све софисме незнабошког беседника, после чега и незнабоштво пропадне.

Трећи весељенски Сабор

Пошто је учење (догмат) о светој Тројници, на оба претходна сабора било утврђено, Оци и учитељи цркве обратише своју пажњу на обреде, које се тичаху личности Исуса Христа, - његову божанску и човечанску природу. Поводом овога, цариградски патријарх *Несторије*, почне учити, да се Мати Божја погрешно назива "Богородица". Подвајајући Исуса Христа у два лица: божанско и човечанско, Несторије је тврдио, да се Исус Христос родио као обичан човек, а Божанство се доцније њему присајединило, због његовог светог живота; зато и Матер Божју, не треба звати "Богородица", већ *Христородица*. Ова заблуда још у самом почетку наишла је на јаке противник: *св. Ђирила* патријара јерусалимског и *Целестина* папу римског. Ради пресуђења спора, император *Теодосије II* сазове у *Ефесу*, трећи весељенски сабор. Сакупљени оци цркве, на броју 200, осуде науку Несторија и установе да се у Исусу Христу признају обе природе заједно од самога зачетка његовог и да је Он једно лице, а мати Божја, да се назива *Богородица*. Сабор је понова потврдио никејско-цариградски Символ вере и строго забранио да се у њему што допуњује или поправља.-

Сем *св. Атанасија* и *Василија Великог*, *Григорија Богослова* и *Амвросија Медиоланског*, у црквеној књижевности овога времена на истоку и западу, чувени су били као црквени писци: *св.*

Пларије, св. Григорије нијски, Евсебије кесаријски, Бирил јерусалимски, Теодорит кирски, преподобни Јеврем сиријски и блажени Јероним.

Св. Илирије био је епископ у Поаћију, у Галији. Био је велики противник аријеве јереси на западу, као св. Атанасије на истоку. Констанције га прогна у Фригају, где је четири године провео у заточењу и тада написао против Арија 12 књига "о св. Тројици". Сем тога, написао је Констанцију три писма, у којима је описао све будалаштине учења аријеваца, супротна Еванђељу, којима се они служе и бране. Аријевци увиђајући да је за њих опасно бављење Иларија на западу у близини двора, врате га у Галију. Заузевши своје пређашње место, Иларије сасвим ичисти Галију од аријеве јереси.

Св. Григорије епископ нијски, брат св. Василија Великог, био је један од главних радника на другом Васељенском сабору. Ораторски списи његови задахнути су живошћу, одликују се необичном јасношћу и лепотом стила. У његовим догматским списима, од којих су најчувенији 12 беседа против Евмонија и његовом Катихизису, огледа се дубина мисли и досетљивост; али више су философске него богословске расправе, јер се у њима он стара, да све објасни по начелима разума, износећи свачему узрок и последице у мислима. Много је претрпео од аријана, за владе цара Валента, побијајући науку Аријеву.

Св. Ђирило епископ јерусалимски, због борбе са аријанцима, више пута одузета му је била епископска катедра. Чувен је због својих 23 беседе за оглашене, који се спремају да се покрсте. У њима св. Ђирило са необичном јасношћу, простотом и тачношћу излаже потпуно учење о вери, по реду чланова старог символа, и тумачи обредну страну св. Тајана. Писао је још против незнабоштва и јереси Несторија.

Св. Јеврем сиријски, рођен у околини Низибје од сиротних родитеља и још у младости био је живог карактера, али промисао Божија упути га у пустињу, да се испашта. Св. Василије зађакони га и хтеде поставити за епископа, али св. Јеврем одбије ову понуду, претварајући се суманутим. Св. Јеврем, тако звани "сиријски пророк", знаменит је пре свега као одличан тумач светог писма, јер је владао добро сиријским и јеврејским језицима, и упознат био са обичајима источних народа. За тим као црквени беседник, - са своје обилатости у мислима и срдачне топлине, китњастих и фигурних израза, јачине и краткоће беседничке. Главни предмет његових поука био је: кајање, подсећање на смрт и страшни суд, страх пред Богом, пажња према себи и смерност. Све ове поуке, прожете су биле простосрдачношћу и скрушеношћу о себи самом тако, да су му у говору очи биле пуне суза, а срце пуно љубави према Богу. Најзад, чувен је и као "песнопевац" или песник црквени. Видећи, како становнике

Едеса, привлачи музика и певање на јеретичке скупове, он напише црквене песме (антифоне) и обучи девојчице да их наизменице за певницама у цркви певају. Тада већина грађана напусти јеретичке скупове, које су дотле похађали и отпочну долазити у цркву, да слушају певање св. Јеврема.

Блажени Јероним родио се у Стридону (330 г.) на граници Паноније и Далмације од богате и знатне породице, која се одликовала великом побожношћу. Упућен у Рим на науке прилежно је изучавао римску и грчку књижевност, и философију тадашњег доба. Ради свестранијег образовања кренуо се на пут у Галију и пропутовао исток. У антиохији га увати грозница и види у сну, - као што сам прича, - као да су га извели на суд и упитали за веру, а он их одговори да је хришћанин, али најстарији из судија рече му: "лажеш! ти ниси хришћанин, већ цицеронац; где је благо твоје, тамо је и срце твоје." Јероним после тога, напусти књижевност и ода се читању и изучавању светога Писма. Живећи у пустињи, да би угушио у себи јаку уобразиљу, у својој 44-ој години почне учити јеврејски језик. Дознавши о раздору између Антиохијске и Римске цркве, упути се у Антиохију, где га изберу за пресвитера и ступу у блиске сношаје с папом Дамасом. Из Антиохије отпутује у Палестину, да се поклони христовом гробу и у повратку сврати у Цариград, где је пуне две године пробавио поучавајући се у Григорија

Богослова, преводећи кронике Евсевија и списе Оригена за западне цркве. Одатле отпутује у Рим и кад му је било 55 година, крене се у Мисир, да чује тадашњег чувеног богослова слепца *Дидима*. По повратку из Мисира настани се у тескобној витлејемској пештари и сам се ода изучавању св. Писма. Тада је написао своја тумачења на књиге старозаветних пророка и превео *Нови Завет* с грчког, а *Стари Завет* с јеврејског на латински језик. Искварени доцније, превод Јеронима, под именом *Wulgata*, примила је римска црква и данас се њиме служи у цркви.

Св. Елифаније био је покрштени јеврејин ученик великог испосника Иларијона. У 60 години свога живота постао је епископ саламински. Као епископ живео је скромно и помагао сиротињу. Због доброте срца, многи су злоупотребљавали његову издашност и за љубав архиепископа александријског Теофила, прешао је на страну његову, у размирици са св. Јованом Златоустим. Знатнији су списи св. Спифана: *Анкорат* (котва спасења) у коме излаже важност догмата хришћанских и *Панарија* (домаћа аптека), која садржи историју и одговоре на 20 јереси пре рођ. Христова и 80 хришћанских.

Јерес Пелагија и борба с њим блаженога Августина

У исто време са несторијанством, јавља се на западу јерес Пелагија. Британски калуђер *Пелагије*, дође у Рим а потом у Картагену и почне (412) учити: да прародитељски грех није наследан, да се човек може пред Богом оправдати помоћу својих сопствених заслуга и без помоћи благодети Божије. У Картагени, устане пртив њега бл. *Августин*, бранећи учење православне цркве од јереси Пелагија.

Блажени Августин родио се (13 нов. 354 г.) у нумидијском граду Тегести. Мати његова Моника, још из детињства васпитавала га у вери и побожности. Али у младости, ода се Амбустин свакојаким страстима и неваљалом животу. Ступајући у 17. години у Картагенску школу, предао се био сав уживању. Случајно читајући један спис Цицерона, сасвим га обузму друге мисли и отада почне тежити да нађе истину. Ну пошто његов ум, обузет страстима није могао да појми реч Божју, он падне у јерес манихејсву; али дознавши њене заблуде, остави и њу, губећи сваку наду, да позна истину, коју је узалуд дотле тражио. Зато почне читати Платонову философију, и у њој нађе идеале мудрости и врлине, и то га охрабри и занесе. У времену ове унутарње борбе са самим собом, проповед св. Амбросија и причања о испосничком животу, обратe Августина на пут хришћанства и св. Амвросије, крстио га 387 год. Благодет Божја,

сасвим је препородила Августина. Остављајући дужност учитења, коју је имао у Картагени, а дициније у Риму и Медиолану, врати се у Африку и ода се усамљеном животу, - посту, молитви и писању побожних књига. Пошто је собом испитао слабост човекове природе у моралном животу он је страсно устао против Палагија и у својим списима, изнео је преку потребу божанске благодети, ради успевања у хришћанском животу и вечном спасењу. *Сабор картагенски* (418 г.) осудио је јерес Палагија, а трећи васељенски Сабор, то је одобрио и потврдио.

Сем борбе, коју је Августин водио усмено и писмено против аријанства, написао је многе списе богословског и философског садржаја. Али из свију његових дела, најзначајнија му је "*Исповест*", у којој описује своју унутрашњу душевну борбу и историју својих доживљаја, пре обраћања у хришћанство. У књизи "о граду Божијем" Августин, потресен страховитом пропашћу Рима, описује утицај Промисла Божја у историји велике империје и све васељене.

Посљедње године живота, биле су за Августина, године тешког искушења. Он је дочекао да буде очевидац пада Рима, који је био опустошен Алариком; и најпосле сведок пропасти и опустошења афричке цркве, Вандалима. Умро је 430 год. - У свима писменим радовима Августина, огледа се његова велика мудрост, темељито знање и философско суђење,

зато је назван: *ступом цркве, великим светитељем и штитом вере.*

Четврти Васељенски Сабор

Архимандрит цариградски *Евтихије*, обарајући науку Несторија, сам је пао у другу крајност. Он је учио: да Исус Христос није ни имао човечијег тела, него се човечанство у њему изгубило у божанству, и по томе, није био човек, већ само Бог. Патријар цариградски Флавијан, на обласном (синодском) сабору осуди Евтихија као јеретика, али Евтихије помаган двором, придобије за се и александријског патријара *Дискора*, који не пристане на закључак синода и затражи, да се сазове Васељенски Сабор, који би имао да реши спорно питање. На то, император **Маркиан** сазове сабор у *Халкидону* (451 г.) на коме је присуствовало 650 епископа. Јерес Евтихијева биде осуђена и понова прокуну и осуде јерес Несторија; Диоскор и Евтихије буду збачени и одлучени из црквене заједнице. Сабор утврди догму (учење) да је Исус Христос истинити Бог и истинити човек; по божанству своје, он се вечно рађа од Оца и у свему је раван Њему; по човештву, рођен је у времену од Пресвете Деве Марије, а по ваплоћењу има једно лице и две природе у себи, које су неразвдвојне и заједничке. Присталице Евтихијеве јереси названи су *монофизити* (једнојестатвеници), - зато, што су учили, да је Исус Христос имао само једну природу.

Пети Васељенски сабор

Монофизити, нехтеше се покорити и признати закључке халкидонског сабора, већ осташе и даље у својој заблуди. Множећи се бројно, сваким даном су се бунили у Мисиру, Сирији и Палестини, и власт је морала силом да угушује побуну. Ова очајничка борба са монофизитима, трајала је све до зацерења *Јустинијана*. Главни узрок њиховом противљењу био је тај, што четврти васељенски сабор, осуђујући Несторија, ништа не помиње о списима, који су писани у њихову одбрану: *Ивом* едеским, *Тодором* кирским и *Тодором* монсујетским. Користећи се овом околношћу, нестројанци су отпочели тумачити одлуке сабора халкидонског у своју корист. Да би се отклонио тај неспоразум о халкидонском сабору, **Јустинијан** сазове у Цариграду Пети Васељенски Сабор од 165 епископа (533 год.) и поручи му, да размотри дело "о трима главама" или учитељима сиријске цркве. Дело је било пажљиво прегледано и како списе тако и личности *Тодора монсујетског* сабор осуди, и за Иву и Тодора кирског ограничи се само на поједина места у њиховим списима, пошто су за остало на халкидонском сабору ослобођени били сваке одговорности, зато их сабор лично не осуди. Али император, ипак није постигао жељени циљ.

Монофизити, поред толиких уступака, нехтедоше се никако сјединити са православном црквом. Тако исто биле су узалудне и остале

мере, које је Јустинијан против јеретика предузимао. За време Јустинијана највише је монофизита било у Мисиру. Мрзећи на Грке - хришћане, они избаце у својим црквама употребу грчког језика и изаберу себи засебног коптског патријарха. Много су помогли Сараценима, да покоре Мисир. Из Мисира, монофизити су се ширили по Абисинији, а из персије, пређоше у Јерменску. У Сирији и Месопотамији, због оскудице учитеља и гонења Јустинијанова, монофизитство је јако било опало; али избором монаха *Јакова Барадеја* или *Занзала*, за епископа, оно се ускоро оправи и толико ојача, да под именом *Јаковита*, они данас имају своја два патријара: у Сирији (Антиохији) и Јеменској.

Шести Весељенски Сабор

Тешке политичке прилике тога доба, нагониле су императоре, да се што тешње зближе са монофизитима, Император **Ираклије**, по савету неких монофизитских епископа, призна једним својим указом у Богочовеку: две природе, а *једну вољу*. Против овога неправилног тумачења устане јерусалимски партијар *Софроније*, јер овај указ императора био је супротан учењу цркве о два природата Ијуса Христа; дакле, нагињао монофизитству. Поново се отпочну спорови и препирке у таквој размери, да је преко потребан био сазив новог весељенског сабора. И одиста, император **Константин IV Погонат**, сазове сабор у

Цариграду (680 г.) од 170 епископа. После дуге и страсне препирке, донесена је одлука: *признавати у Исусу Христу без мешања и дељења две воље, саобразно двома природама.*

Једанаест година доцније, по жељи **Јустинијана II** седнице сабора поново отпочну и наставе рад у царском двору (палати) и то у сали под кубетима (трулима), због чега се по месту где се овај сабор састао, назива : "Трулски." Епископи, присутни овоме сабору, међу којима је било четири источна патријарха и папски легати, поново осуде *Монотелите* (једновољце), прегледају правила пређашњих сабора и отаца црквених, те допуњујући их новима, наредише, да се она у сва времена имају употребљавати у цркви васељенској. Пошто је овај сабор био допуна и наставак петог и шестог васељенског сабора, то се он другојачије назива: *Пето-шести.*

Утврђена на сабору правила, изузимајући ова, која се налазе у светом писму, јесу ова:

- а) *Осамдесет* и пет (85) правила св. Апостола
- б) *Шест* (6) правила васељенских сабора
- в) *Седам* (7) правила помесних сабора, државних у IV и почетку V века.
- г) *Тринаест* (13) правила отаца црквених.

* Монотелити, испуљени на гори Ливану око манастира св. Марона, изабраше себи патријара (први патријар звао се Јован Мароном) и од тада су познати под именом Маронита. Јуначки су бранили своју независност од Грка и Сарацена; постоје и данас.

Овима је доцније, црква додала правила седмог васељенског сабора и правила два обласна (помесна) сабора држана у IX веку. Зборник ових правила, чини и данас основу црквеног или канонског права у православној хришћанској цркви.

Страдање цркве од Иконобораца и седми васељенски сабор

Византиски император **Лав III Исавријанин** (716 - 741), пошто јуначки одбије Сарацене од Цариграда, да би у будуће осигурао престоницу од сличних напада, науми да обрати Арављане у хришћанство. Али главна сметња томе, била је одвратност мухамеданаца од поштовања св. икона. То буде повод указу, којим император Лав забрани поштовање и употребу св. икона. Али ова наредба царева, наиђе одмах на јак отпор у свештенству и народу. Тадашњи остарели патријар Герман, папа Григорије II и чувени богослов и песнопевац св. Јован Дамаскин, успротиве се царској наредби и осуде његов поступак. Ово толико разјари импер. Лава, да је у љутини збацио партијара оклеветао св. Јована Дамаскина код калифе, у чијој је служби св. Јван тада као доглавник био и нареди, да се убије или отрује папа Глигорије II. Али последње му није пошло за руком. Римљани се заузму за свога папу и отргну испод власти иконоборца. Остали поштоваоци св. Икона, били су по

заповести Лава III јако гоњени и свакојако мучени. Ова мучења и гонења продужаваху се и после њега, за време владе **Константина Копронима** (741 - 775) и овога сина **Лава IV** (775 - 780). Тек по смрти **Лава IV**, жена његова **Јерина**, која је у место сина свога *Константина* владала, као пријатељ Православља и поштоватељка св. Икона, сазове у Никеји седми Васељенски Сабор (787), који противнике св. Икона осуди и прокуне, наређујући у исто време, да се иконе Спаситеља Божије Матере, Анђела и Светитеља поштују и држе у цркви и кућама. Али то је за кратко трајало. Већ 813 г. подигне се **Лав V Јеменин** (813 - 820) против икона, прогна паријара цариградског *Нићифора* и архимандрита *Теодора Студита*. Његовим трагом пођоше **Михаило II** (820 - 829) и овога син **Теофил** (829 - 942), који је најстрожије мере употребљавао да иконе искорени. Најзад царица **Теодора**, која је место сина *Михаила* владала, сазове синодски сабор (824) у Цариграду и ту буде поштовање св. икона сасвим враћено и утврђено. У спомен овога догађаја и данас православна црква светкује прву недељу великога поста, под именом: "Недеља Православља". -

У време иконоборства, узнемиравали су цркву на истоку и јеретици *Павлићани*. Њихова лажна наука, била је слична некојим сектима гностика и манихејаца. У главном: не признаваху тајне и све спољне обреде црквене,

одбациваху јерархију, као непотребну у цркви и не поштоваху ни једну књигу старога завета.

Не знађаху утврдо, ко им је био оснивач секте, да ли који од њихових учитеља или од Апостола Павла, по коме се и називаху, али својој лажној науци крчили су пута по свему истоку, а главно им је седиште било Сирија и Јерменска. Гоњени од тадашњих императора, раселаваху се у разне крајеве, разносећи свуда своју лажну науку. У жестоком прогоњењу, које је владало у време цара Константина Копронима (741 - 775). Тврди се, да их је том приликом изгинуло од 100 000 сем оних, који су у бегању од глади и умора помрли.

Ова јерес, са неким изменама, прешла је у Бугарску, где је неки поп *Богумил* (по истини Бог немил) исту ширио међ простим светом. Из Бугарске се **Богомилство**, брзо разнело по српским крајевима. Краљ српски *св. Владимир* (1010 - 1015), стара се да истреби ову јерес, али су у томе успели тек Стеван Немања и његов син св. Сава. Остатак јеретика, пређу у Босну и тамо се угњезде. У Босни је ова јерес била особито силна, и сам босански бан Кулин (1199 г.) беше јој одан. Ту се она најдуже одржала под именом Патарена. Како број јеретика беше велики, јер и сами великаши беху јој одани, то босански банови, не имађаху одважности да је нападају. Тек доцније, неки владоци босански, пошто се најпре приближише Риму, покушаше, помагани папом и угарским краљевима, да искорене јерес, али не могаху у томе успети. Кад Турци босну освојише, неста и Богомилске јереси. - Затим се та јерес ширила даље по Италији и Француској, где је

позната била под именом: *Катара, Патарена и Алибигојаца*. -

Најчувенији противник иконобораца, био је *св. Јован Дамаскин*. **Св. Јован**, по месту рођења названи *Дамаскин*, био је син министра у двору дамаског калифа. Због стечених заслуга и одличног образовања, ускоро постане градоначелник и први министар Калифа. Кад је грчки цар Лав III, забранио указом поштовање св. Икона, св. Јован напише неколико писама у заштиту св. Икона и пошање у Цариград. Ове су посланице страсно читане и разношене по свему Цариграду, и многе је одржало у Православљу. Лав, дознавши за ова писма и утисак, који су у народу учинили, напише с потписом Дамаскин, лажно писмо Калифи у коме се св. Јован обећава, да преда Дамаск грчкој војсци. Обманути Калифа заповеди да осеку св. Јовану десну руку, као издајнику. Св. Јован, са одсеченом руком, падне пред икону Божије Матере, молећи је за своје оправдање. Кад је од умора и крво-липтења заспао, пошто се пробуди, угледа, да му је осечена рука прирасла. Калифа, после овога понуди св. Јовану пређашњу дужност, али је он не хтеде примити, већ разда своје имање сиротињи, а сам оде у манастир св. Саве освећеног у јерусалиму. Ту се сав посвети писању црквених песама и другим списима, корисних по цркву. Најважнији су његови списи: а.) *Систематско учење православне вере*, а нарочито б.) канони (цр. песме), који се певају на

Ускрс, Божић, Богојављење и Спасов дан (Вазнесење); в.) *Осмогласник* (Октоих), у коме су подељене службе недељне у 8 гласова и многе *погребне песме*, које се и данас певају при опелу умрлих. Као црквени песник, Дамаскин је ненадмашан и зато је назван: "*Златострујни*". Умро је у добокој старости, у својој 104 години.

Сем св. *Јована Дамаскина*, патријара *Германа* и *Теодора Студита*, велики заштитник и бранилац Православља против Иконобораца, био је: патријар цариградски **Нићифор**, веома учен и даровити служитељ св. цркве, који је по осуди Лава Јерменина, био прогнат у заточење. - **Св. Јосиф**, брат Теодора Студита, писац многих црквених песама, био је заједно с братом мучен и затваран, због одбране св. Икона. - Тедор и Теофан, незвани нацртани (ишарани), побожни испосници; нарочито се одликовао Теофан, са својих спеваних, многих канона и песама за умрле. Патријар јерусалимски, за време иконоборства, посла их беше у Цариград, да бране поштовање св. Икона и чувају Православље од насртања Лава јерменина. Они се одважно борише против заблуде иконобораца и императора, због чега су три пута протеривани, мучени, опет довођени и по нова, после дугих мучења, протеривани из Цариграда. Од претрпљених мучења, најстрашније је било, кад су их по заповести императора иглама боли и по телу шаре градили (тетовирали), пишући им по челу скаредне стихове, због чега су и названи

"*нацртани*" - Тако исто, борио се за Православње и **св. Методије**, доцније патријар царигарски. Император Теофило заповедио је, да га по образима туку дотле, док му избију вилице, што се доцније по трагу на његовом лицу до смрти познавало. По том га затвори на острву Антигону у најдубљу и влажну тамницу, са још двојицом разбојника. Сав, од главе до пете, био је у води; један од зликоваца умре и његово тело већ усмрдело, не хтедоше изнети, да би смрад и глад уморили св. Методија. Тако је живео седам година, одакле га преведу у Цариград, где је доцније и умро.

ГЛАВА ТРЕЋА О унутарњем уређењу цркве

Узајамни односи цркве и државе

Императори, поставши главни заштитници и браниоци хришћанске цркве, давали су јој разна права и повластице. Црква, помагана државом, подизала је храмове, добијала од ње велика имања и новаца за издржавање; ослобођена је била од данка и свих државних и општинских дажбина, и добила искључиво право на завештање приватних лица. Одлуке епископа, признате су као пуноважне и духовенству је дато право суда и управа у цркви. Право заштите гоњених, које су пређе имали неки незанбожачки храмови, признато је било свима хришћанским црквама. Сем тога, епископи су имали право, да обуставе решење световне власти и да посредују за кривце, који су били осуђени. На кратко, црква је постала, уточиште свију пострадалих, гоњених и незаштићених; она је била заштитник удовица и сиротиње.

Императори, бринући се о унутарњем благостању цркве, помагали су јој у исто време и својом влашћу, чувајући истинито учење од јереси и раскола, помажући јој свуда и у свачему. Ради благостања и мира у цркви, императори су сазивали саборе, њихове одлуке озакоњавали и извршивали исте, силом своје власти у свој империји; утврђивали правилно изабране за епископе и т. д.

Одношаји митрополита према епископима - Патријарси. Узвишење папства.

Црквена јерархија у овом периоду, била је потпуно уређена. Области јепархија и митрополија, биле су тачно обележене. Круг рада митролопита и епископа, и узајамни одошаји међу њима, били су тачно прописани. Још на првом васељенском сабору, старешинство првосвештеника римског - у Италији, антиохијског - у Малој Азији и александријског - у Мисиру, било је на основу старог обичајног права узаконено. С њима су се доцније, на другом васељ. сабору изједначили у правима епископ цариградски, а на халкидонском, епископ јерусалимски. На истом, халкидонском сабору, добили су назив "*Патријарси*". Из поштовања према Риму, као старој престоници империје, патријар римски почестован је по реду *први*, а цариградски - као епископ новог Рима, по реду *други*, по *називу*, али не и по власти. У власти су сви подједнако били равни и независни један од другог.

У IX веку, настала је измена у односима римских папа према осталим патријарсима. У то време, три источна партијара, један за другим, дођоше под власт мусолмана, а границе цариградског партијара знатно се смањише; зато области римског првосвештеника увећаше се ширењем хришћанства у Британији, Галији и Германији, и обраћањем западних Гота и Лонгобарда из аријанства у Православље. -

Постављајући у новообраћеним земљама епископе и одликујући заслужне *палиумом*, папе су вешто умеле да их подчине својој власти. Пристајући, да круном Меровинга, округе Пипина, а Карла Великог крунишу за императора, папе су тиме стекле у француским краљевима себи, најмоћније покровитеље и заштитнике, и уз то, добише право, које је некада припадало византијским императорима, назива *екзархата равенског*. Поставши, по милости Пипина и Карла Великог, самовласници у Италији и раздавачи императорске круне на западу, римски првосвештеници, сасвим природно, не хтедоше и даље да се једначе са осталим партијарсима и почеше радити на томе, како би приграбили духовну власт над свима хришћанима и црквама у свету. За ово још им је требало да нађу какав јак ослонац, који би им помогао, да остваре своју намеру. Ту су им помогле, тако зване "*лажне - Исидорове декреталије*", које се појавише у IX веку, у којима се, са пуно непознатих дотле изјава разних епископа, почевши од св. Климента па на даље, доказивало, да врховна управа, у свима црквеним пословима, нарочито право надзора и коначног суда над свима епископима, свагда је припадало римском првосвештенику. У тадашњем затуцаном добу, кад просвета и наука бежу на најнижем ступњу, папе су лако могле протурити ове декреталије под праве и истините, и наћи у њима ослонац за безусловну покорност

свију тадашњих црквених представника. Против овога незаконитог присвајања и насиља папа, устадоше сложено сви источни патријарси, нарочито цариградски, и то је био почетак несугласица између источне и западне цркве.

Васељенски и обласни или помесни сабори

Главна управа у цркви, којој су подчињени били и сами патријари, припадала је *Васељенским Саборима*. Тако се називају ванредни скупови пастира хришћанске цркве, сакупљених из свега света, ради решавања и утврђења правога учења у вери хришћанској и поредку црквеном. Разуме се, нису сви могли нити дужни били, да лично учествују на овим саборима; свака црквена област, слала је већи или мањи број својих представника, по потреби и могућности. - Право решавања и гласања на овим саборима, имали су само епископи, као представници црквене јерархије, Допуштало се, да епископи, место себе, изашиљу пуномоћнике у лицу пресвитера или ђакона, и онда су ови имали једнака права са осталим у Сабору. Кад је установљено звање партијарха, дужност им је била, да или само лично учествују, или преко пуномоћника изјаве своје мишљење о предметима, који ће се на сабору претресати и решавати.

Одлуке Весељенских Сабора, као израз већине, обавезне су биле за све цркве и за сва времена. С тога доцнији сабори нису смели мењати одлуке пређашњих, само су их понављали, а по потреби допуњавали, по духу и правцу пређашњих саборских одлука. Овакву светску важност, нису имале одлуке обласних или помесних сабора, које су се могле временом мењати и на васељенском сабору признати; мењати или одбацити, ако су биле противне већ утврђеним правилима и начелима хришћ. цркве.

Тадашњи римски императори, као господари света, имали су право, да одређују место и време сазива Сабора; да позивају епископе или њихове пуномоћнике на сабор и лично присуствују саборским седницама или изашаљу своје пуномоћнике на сабор. Ово изасланство више је било, ради одржавања реда на сабору; јер и сами императори, кад су на сабору присуствовали, нису узимали непосредно учешће у већању и решавању спорних питања. - Одлуке саборске, добијале су силу закона и објављиване су преко државне власти, по свој империји.

Према овоме, Васељенски Сабори, били су у правом смислу, велике црквене и хришћанске скупштине. Таквих Васељенских Сабора, било је *седам*^{*}) који су држани од IV - IX

^{*}) Црква римска и после одвојења од источне, држала је још 13 сабора, називајући их васељенским; према томе васељенских сабора римска црква броји до *двадесет*.

века, када је и римска црква, била у заједници са источном.

Питања о вери и црквеном поредку, тичућа се посебних цркава, обично су решавали на обласним или помесним саборима. Тако се зваху скупови пастира цркве једне или неколико области. Помесни сабори, по старом црквеном (апостолском) правилу, држани су два дута у години; али доцније, због неких тешкоћа, наређено је да се држе само један пут у години. О месту и времену састанка, извештавао је епископе најстарији обласни епископ; он је председавао на сабору. - Предмети рада ових сабора, били су текући пословни у цркви као: подједнако вршење службе, избор нових епископа, жалбе и предлози чланова о разним спорним питањима из црквене практике. Али, било је и таквих помесних сабора, на којима је решавано о делима, која су се односила на све хришћанске цркве и пошто су предходно Васељенским Сабором била одобрена, призната су као обавезна за све цркве. Таквих помесних сабора црква признаје *девет*. Од њих, осам су држани у IV в. а један, - последњи у IX веку, и то су ови: *анкирски* (314) *неокесаријски* (315) *картагенски* (318) *гаргерски* (340) *антиохијски* (341) *сардикијски* (347) *лаодикијски* (364) и два *цариградска* (394 и 861 г.).

Пошто су правила Васељенских Сабора обавезна за све цркве, то скупљена у једно, чине црквено право или Канон Црквени. - У VI в., цариградски патријар Јован Посник (578 год.)

издао је за потребу у источној цркви Номоканон (кормичију књигу) у ком је прикупио све државне законе, тучуће се цркве (νομοι) и правила весељенских сабора (χαρονεζ). У истом веку а можда и раније (између 498 и 514 г.), овакав зборник црквених правила и папских декреталија, саставио је на западу римски свештеник Дионисије Мали. Овај зборник црквених закона, доцније је допунио и средио (око 600 г.) Исидор Испалијски (т.ј. из Севиле).

ГЛАВА ЧЕТВРТА Хришћански живот и Богослужење

Морални утицај цркве на друштво; борба са поквареношћу века; св. Јован Златоуст

Хришћанска црква, поставши владајућа религија у римској империји, веома је благотворно утицаја на законодавство и правосуђе, на грађански и породични живот Римљана. Гладијаторске игре, неморалне преставе и јавне оргије при преставима незнабожаца, престаше; добротворни се заводи умножише; брачна се веза сматрала за свету и нераскидљиву; самовољни разводи брака. беху забрањени. У народу је завладао хришћански појам о човекољубљу, поштењу и врлинама. На кратко, стари незнабожачки свет, изанђали у безбоштву и разврату, препородио се хришћанством.

Ну, од онога доба, кад је законом било наређено, да сваки члан државе, мора бити и

члан цркве, била је маса људи, који су примили хришћанство као намет, зато се и не стараху да његове законе извршују и по њима живе. Живот хришћанског друштва био се подвоио: док су једни свесрдно били одани Богу, и били пример хришћанске љубави, моралности и самопрегоревања у животу, други се одаваху светском уживању, страстима и пороцима, живећи горе од незнабожаца. Против ове покварености у хришћанско друштву, борили су се највиђенији представници хришћ. цркве тога доба, као: *св. Василије Велики, Григорије Богослов, св. Амвросије, бл. Августин а нарочито св. Јован Златоуст.*

Св. Јован Златоуст, родио се (347 г.) од побожне племићке породице у Антиохији. Учио се философији и беседништву, али још из младости, посветио се био на службу Богу. Обдарен од природе необичном способношћу, са својим одличним образовањем, брзо се прочуо, најпре као ђакон, а за тим као пресвитер у Антиохији. Као пресвитер, својим беседама, задобио је уважење и поштовање свега народа и назан "*Златоусти*", због своје одличне речитости у бесеђењу. Из Антиохије, император га више силом, а не по жељи Златоуста, одведе и постави за архиепископа цариградског. Љубећи Господа од свега срца, њега су поразиле смутње и покварени живот престонице. Клиром беше завладало честољубље и сујета; у народу глупост, празноверство и спољна побожност. Он се

својски заузме, да искорени рђаве навике свештенства и ускоро очисти цркву од недостојних њених служиоца. Није штедио ни "силне мира" - великаше, до самога престола, шибајући и осуђујући у својим беседама: раскош, разврат и општу поквареност. На његову реч: тркалишта и амфитеатри опустоше; народ, гомилама одлазио је у цркву, да слуша златне речи Јованове. Три пута недељно је проповедао, и по некад, сваки дан узастопце, тумачећи слушаоцима рад и посланице св. Апостола са моралном поуком, изобличавајући при томе лажну науку јеретика. Народ је јако био заволео свога вредног архипастира, али епископи и свештеници којима је због рђава владања одузео био чинове и увређени због јавних прекора - дворјани, нису волели Златоуста. Завидљиви архиепископ александријски Теофило и сама царица Евдоксија омрзоше Златоуста, због његових прекорних беседа против њих и заверише се, да се освете и упропасте овог неуморног раденика у Христовој цркви. Златоусту није помогао ни свети његов живот, ни слава, ни љубав народа; пакост и злоба људска надвладаше овога великана православне цркве. Он је двапут био протериван из Цариграда, најпре у Кукузу - у Малој Азији, а други пут у Потиону, близу данашње Абхасије. Путовање у прогонство наруши му здравље и он умре 407 год. Оставио је многе беседе и поуке, а поглавито тумачења на многе књиге св. Писма и *Литургију*,

која се и данас у православној цркви служи. Као што је *Дамаскин* ненадмашан у црквеном песништву, тако је *Златоуст* у беседништву. Историја и данас их спомиње као највећа светила у хришћанству.

Монашки (калуђерски) живот на истоку

Велика тежња за вишим усавршавањем у хришћанском животу, пробудила је неке, да се одаду испосничком или усамљеничком живљењу. Први пример оваквог живљења, показао је на себи преподобни *Антоније* у Мисиру (251. г. умро 356.).

Оставши у 18. години свога живота без родитеља, тронут читањем у цркви еванђелске приче о богатом младићу, разда све своје имање сиротињи и оде у пустињу. Ту је, далеко од света, живео 40 година, молећи се Богу и савлађујући своје страсти. Године 305. случајно га нађу, и глас о његовим чудесима и светом, испосничком животу, привуче у пустињу многе љубитеље усамљеног живљења. Антоније, за ове дошљаке начини колебе, одреди време заједничког рада и трпезу, а сам оде у планину близу црног мора. Ту је на парчету земље сејао и обрађивао њиву својим рукама. Одатле је чешће надгледао свој, новоустановљени манастир (Писпир), где се стицаху људи свију сталежа, учени и неуки, богати и сиромаси, тражећи од њега помоћи, савета и утехе. Нико одатле није отишао, док се није измирио са својим противником, а

ожалошћен - утешио. Болесни су по његовој молитви, враћали се здрави, због чега је преп. Антоније био чувен и поштован од свију тадашњих хришћана. Сам император Константин, често је писао преподобном, обраћајући се свагда као своме оцу, и Антониј, није се устручавао, од његове царске моћи, напомињући у одговору Константину, да је цар свију царева Христос. Антоније, само је два пута остављао пустињу и био у друштву са обичним људима. То је био у време гонења Максимиана (311 г.), кад је долазећи у Александрију, храбрио на муке осуђене исповеднике и служио у тамници затворенике. Други пут, дошао је у Александрију (325 г.), да се бори с аријанством, које је државна власт помагала. Овим својим доласком, за неколико дана, успео је да обрати многе незнабошце у хришћанство. Умро је у 105. години свога живота.

Пример преп. Антонија, многе је одвео у пустињу. Знатнији из њих, посташе оснивачи разних манастира. Тако, *св. Пахомије*, основао је мушки и женски манастир на нилском острву - Тавену; *Св. Макарије* египатски - у скитској пустињи; *Св. Иларион Велики* - око Газе у Сирији; *Св. Харитон*, - први палестински манастир, обитељ фаранску. Сваки у своме манастиру дао нарочити устав (правила), у коме је главно било: безусловна послушност монаха своме старешини - игуману, архимандриту или Ави (оцу), одрицање своје сопствене воље и

имања, телесна уздржљивост, непрекидно читање св. Писма, певање црквених песама, молитва и тежачки рад. Први овакав устав, написао је за тивејски манастир св. Похамије, друг и савременик Антонија Великог.

Да би монашки живот користио друштву, св. Василије, а после њега и други епископи, почели су установљавати *Киновије* или велика здања, у којима би монаси живели у друштву или заједници, под строгим надзором једнога Аве или Архимандрита. Киновити су дужни били, да се у животу строго држе устава, да су у свему послушни и заједничким радовима, унапређују манастир на општу корист. Од тога доба, манастири су постали уточиште свију гоњених и увређених; добротворни заводи за сиротињу, болеснике, путнике, школе за децу и свештенике.

Овим начином, посташе у IV веку, на истоку, два реда калуђерства: а,) *пустињаци*, који живљаху или сасвим одвојено један од другога или наблизу у повећем друштву, у тако званом *Лаврама*, сваки у својој колеби или тако званој ћелији; и б,) *Киновити*, - који становаху под једним кровом у здању, без ичега свога и све им је било заједничко.

Монашки (калуђерски) живот на западу

Св. Атанасије, прогнат од Константина Великог у Галију, својим описом живота св. Антонија, упознао је западне хришћане са монаштвом. *Мартин*, епископ турски, и *Касијан*,

стараху се, да оснују монаштво у Галији, св. *Амвросије* и *Јероним* - у Италији, блажени *Августин* - у Африци. Али у почетку, на западу мало је њих било, који се одаваху монашком животу. Прво монаштво на западу, основао је **св. Венедикт** нурсијски (рођ. 480 г.). Васпитавајући се у Риму и видећи велику поквареност тадашњег света, јако омрзне на људе и живот светски, па осећајући наклоност усамљеном животу, затвори се у својој 14 години у једну пећину, пустиње Субиака близу Рима. После три године, нађоше га пастири и одмах се о његовом светом животу пронесе глас, а свет са свију страна нагрне к њему, да га чује и види. Године 529, св. Венедикт оснује на једном брду у Кампанији знаменито братство *Монте-Касино* и напише за њега правила, која су доцније примили и други западни манастири. Правилима, стављено је било у дужност монасима, да се сем побожности, молитве и читања св. Писма, занимају и науком, занатима, вештинама и васпитавањем деце. Сем тога, св. Венедикт је наредио свима болешљивим и изнемоглим монасима, да преписују корисне списе и тиме је много важних и старинских рукописа сачувано од пропасти.

Правила св. Венедикта била су најподеснија за то доба, због тога га примише и други манастири у Италији, Галији и Шпанији.

Богослужење

Богослужење у овом периоду, потпуно се развило и утврдило.

Саставни делови богослужења (као: читање св. Писма, певање црквених песама, молитве, свршавање св. тајне и проповед), били су као и пре тога, само је избор био тачније обележен. У прво време, избор читања, зависио је од воље црквеног старешине; сад је за све недеље и празнике, одређено било шта ће се кога дана певати и читати. Александријски ђакон *Евталије*, поделио је Еванђење и Апостол на "Зачала" или одељке, коју су поделу све цркве усвојиле. У певању је такође учињена измена. Пре су певали сви присутни у цркви, сад су одређивани били нарочити певачи и напеви су били савршенији. У VIII веку, већ се певало на осам гласова при богослужењу. У истом веку уведене су биле у западној цркви уз певање и оргуље. Број црквених песама, знатно је порастао списима: Јеврема Сиријског, Василија Великог, Григорија Богослова, Амвросија и Јована Дамаскина.

Литургија и остале тајне, које су до тог времена свршаване тајно, сад су изложене биле на писмено. Прву литургију на истоку, написао је Василије Велики; за тим Јован Златоуст, чија се Литургија и данас употребљава у православној цркви изузев неких молитава,^{*}) које су доцније

^{*}) У IV веку, додато је литургији: а) Песма - "Јединородни сине и слове Божји" коју је написао император Јустинијан против јеретика: Насторија

унете. У VI веку Григорије Двојеслов, написао је Литургију "Пређеосвећену". Златоуст је установио бдење, литије, молепства или благодарење.

Императори су се надметали у подизању храмова. Из њих најчувенија је црква *св. Софије* у Цариграду. Многи незнабожачки храмови и базилике, претворене су биле у хришћанске цркве. По примеру Јерусалимског храма, цркве су унутра подељене биле на три дела: Притвор, храм и олтар. Свештеници и ђакони при богослужењу, носили су одежде као и данас (стихар, оран-епитрахил, фелон, наруквице, појас, омифар и митра). Број свечаних дана или празника у част Исуса Христа, Богородице, Светитеља и Анђела, знатно је увећан. У IV веку све су цркве празновале Благовести, Сретење и В. Госпојну; у VII веку - Крстов дан (налазак крста Хр.); у VIII веку - Ваведење и Покров Богородичин. У дане недељне, по указу Константина Великог, државни чиновници били су ослобођени службе и радње су биле затворене. Постови: Велики или Ускршњи, Божићни, Госпојински и Петровски, већ су у то време постојали.

и Евтихија; б) Песма: "Свјати Боже"; в) Херувика и г) Певање или читање симбола вере.

ПЕРИОД ТРЕЋИ

(988 - 1453)

ГЛАВА ПРВА

Одвојење Западне цркве од Источне и покушаји њиховог измирења

Најважнији догађај у историји хришћанства средњег века, јесте несрећни раздвој, што је у IX и XI веку извршила западна црква, оделивши се сасвим од источне.

До краја VIII века, сав хришћански свет под управом византијске империје, живео је у најтежњој црквеној заједници. Седми васељенски сабор (788), био је последњи сјајан споменик, ове опште заједнице хришћанске. После овога сабора, римска црква, мало по мало, почела се удаљавати од духовног јединства са источном црквом. Узрок овоме, била је отворена тежња папа, да неограничено владају на истоку као што владају на западу. Ова тежња њихова, најочитије се обелоданила у спору са цариградским партијаром Фотијем.

Ну, и пре тога, јавља се међу њима раздор, коме узрок ваља тражити у давнашњој народној мржњи између Римљана и Грка, - од када Римљани (146 г. пре Р. Х.) освојише Грчку, и даље, од када цар Константин (332 год.) пренесе столицу царства из Рима у Византију, а Теодосије велики (392 г.) подели царевину на источну и западну полутину између своја два сина. Доцније

пак, настави се црквена несугласица још и тиме, што римски епископи (папе) потражише и нађоше закриља у западних франачких краљева, против домаћих талијанских (ломбардских) кнезова, па и против грчког цара. А борба због икона, побила беше јако цену грчкој влади у Италији и уздигла моћ папину. Но сем тога, ближи узроци раздору били су, што су се римпапе и партијари често препирали због старешинства, тражећи сваком приликом повод, да један другога унизе; а то је нарочито чинио римпапа, доказујући старешинство Рима, над свима другим метрополама тиме, што је тамо била најпре столица царева римских, а по предању, тамо је гроб св. Петра. Овим уздизањем римске цркве над осталима - саборским и равно - апостолским црквама, променуо се мало по мало и устав западне цркве, сасвим по монархијско-аристократском кроју, побивши уважење саборима, епископима, као и нижем свештенству; римпапа је постао црквени а после и светски деспота, а епископи, кардинали и легати његови чиновници.

Уз то се на западу, увукоше и где која одступања у догмама православне вере како нам је остала од св. отаца и васељенских сабора, па за тим су дошле мање и веће разлике у обредима црквеним. Све ово чињено је од стране папа с намером, да се нађе што више повода за раздвој; и да се западни хришћани привикну, да гледају на источну цркву као на шизматичку (одпадничку),

а у римпапи да виде јединога правога и законитог, црквеног поглавара хришћанства.

Овако је било стање ствари, кад се око половине IX века укаже прилика, да се запети односи између једне и друге цркве, готово сасвим раскину. За време младољетства гркога цара *Михаила III* (сина царице Теодоре), управљао је државом његов ујак и намесник **Варда** (Барда), зао и покварен човек. Тадашњи цариградски патријар **Игњатије**, јавно је изобличавао безакоња дворска, па једном приликом (857 г), не даде намеснику Варди причешће. На то силни великаш у име царево збаци Игњатија и постави за партијара **Фотија**, врло учена и способна човека, који је био пре тога државни секретар. Нови партијар, по старинском обичају, извести тадашњег римског папу **Николаја I** о своме постављању. Овај папа био је моћан, одрешит и властољубив човек; он је све западне епископе био себи подвластио, па сада једва дочека прилику, да се умеша у послове источне цркве. Он не хтедне да призна Фотија за законитог партијара, већ захтеваше да се врати Игњатије. С једне и с друге стране раздраженост постане још већа, када бугарски цар **Борис** (Михаило), бивши у рату с Грцима, започне с римпапом да преговара, како би Бугарску одвојио, не само од политичке, већ и црквене везе с Византијом, и подчинио је црквеном старешинству Рима. Из тога се заподене између патријарха и папе јетка писмена препирка, која се изметне брзо у

узајамну грдњу и анатемисање путем посланица и прогласа свима осталим епископима, а најпосле и на црквеном сабору скупљеном у Цариграду од источне, а у Риму - од западне цркве. На сабору у Цариграду (867 г.), Фотије оптужи поглаваре западне цркве због разних јереси, н. пр. што су допустили да се у симболу вере увуче доцнији погрешни додатак о произлажењу св. Духа од Оца и Сина (*filioque*), што уводе другчије poste (у Суботу), што не допуштају свештенству да се жени, и т. д. - Тиме се пређашња лична распра између папе и патријара, изметула сада у догматску распру између грчке и латинске цркве. Цариградски сабор прокуне римпапу Николу и осуди, да се збаци, но ова осуда, наравно, није имала на западу снаге. Међутим грчки цар Михаило биде убијен, а на његово место постане цар **Василије Маћедонац**. Овај опет поврати патријарха Игњатија, па замоли новог папу **Адријана II**, да се цео спор наново извиди. Услед тога, буде поново сазван црквени сабор у Цариграду (869) и осуди партијарха Фотију. Ну, добри односи између Рима и Цариграда, нису дуго трајали, јер се распра због Бугарске опет настави. По смрти партијарха Игњатија (878.), Фотије опет седне на патријаршески престо, па сад се пусти у мирне преговоре са папом; но пошто је овај неодступно тражио, да бугарску подчини црквеној власти Рима, то се даљи преговори и односи између Рима и Цариграда

прекину, и папа прокуне партијарха Фотију и његове присталице.

После тога, није се више заподирала распра до половине XI века. А тада, партијарх **Михаило Ђеруларије** почне опет јавно да изобличава јерес и властољубље римских првосвештеника, па у посланици (писму) упућеној јужно-талијанским епископима, сем оних престапа, што је пре два века Фотије осудио, оптужи папу још и за употребу пресног леба у причешћу, за грешно присвајање власти, некаквог Христовог и св. Петра - намесника на земљи и других неправилности у цркви. Тада (1053 г.), бејаше римски папа **Лав IX**, који је већ смишљао, како би се папска власт уздигла над свима осталим црквама и световном влашћу хришћанства. У томе га је руководио лукави и смели његов секретар Хилдебрант, доцније папа **Глигорије VII**. На то папа одговори анатемом на патријарха и сву источну цркву. Посланици (легати) папини, не успевши да претњом склоне патријарха да се покори, баце писану анатему (булу) на престо св. Софије; а Ђеруларије са осталим источним партијарима, одговори папи истим начином, - проклетством (1054 г.). И од тога доба, источна и западна црква остале су формално раздвојене, на велику штету хришћанства; а нарочито на штету словенских народа, што се најбоље огледа у страсној (фанатичкој) мржњи Хрвата против своје рођене браће - Срба.

Крсташки ратови, нарочито четврти, свршио се заузећем Цариграда крстоносцима. Тим је појачана била давнашња мржња између Грка и Латина. Крсташи освојивши Цариград, протераше из престонице патријара и све грчко свештенство, опљачкаше све драгоцености и позатвараше православне цркве, гонећи хришћане, да признаду над собом папску власт. На острву Кипру, спаљиваху живе хришћане, који не хтедоше признати папу за свога црквеног старешину. Кад су Грци поново заузели Цариград, императори су неколико пута покушали, да се обе цркве измире, али у томе не успеше. Од многих, нарочито су значајни покушаји чињени за време Палеолога: *Михаила VII и Јована VII*.

Михаило Палеолог, пошто истера крсташе из Цариграда, да би се одржао у власти, науми да подчини грчку цркву римпапи; а кад се свештенство и народ успротиве томе, Михаило почне силом приморавати противнике, да признаду папу. Три патријара, један за другим, беху збачени, због сталности у православној вери. Други су јавно били шибани, мучени, тучени, прогоњени, у заточење одвођени или убијани. Најзад, скупише некакав акт са потписима о престанку за измирење и тадашњи папа *Григорије X* сазове, тим поводом, назови Веселењски Сабор у *Лиону* (1274 г.). Императорски изасланици, дошав у Лион, без сваког размишљања и отпора од своје стране,

признадоше папу и потписаше римски симбол вере са уметком *од Оца и Сина* (filioque). Међутим, сабор одобри Грцима, да и даље могу у својим црквама, употребљавати симбол без уметка и вршити црквене обреде по старом обичају и пракцици црквеној. У томе умре Михаило и измирење црква пропадне. Шта више, православно свештенство не хтеде учествовати при његовој сахрани, а на Латине поново бацише проклетство.

Опасност од Турака, који се са свију страна примицаху Цариграду да га освоје, нагнало је *Јована VII Палеолога*, да се поново обрти папи и затражи од њега помоћи, жртвујући Православље. Папа *Евђеније IV*, радо дочека ову прилику и ступи у преговоре о измирењу црква, сазвавши одмах Сабор у Ферари. (1438 г.). Идуће године, појави се куга у Ферари и сабор буде премештен у Флоренцију. На сабор је дошао и сам император са цариградским патријархом и 20 других епископа источне цркве. Према узвишеном задатку и важности посла, сабор је био састављен из веома незнатног броја чланова, свега 150 представника разних црква. Источна црква, са својим пространим областима, као: Русијом, Бугарском, Влашком и Молдавском и Грузијом, имала је само по један глас. Три патријарха не дођоше на сабор и место њих, император без икаква пуномоћија и пристанка одсутних патријараха одреди замењенике, који ће их на сабору заступати. С почетка је на сабору

све било у реду и спорна питања претресана су свестрано и достојанствено. Али, чим се увидело, да је у спору о исхођењу св. Духа, победа на страни Грка, одмах се прибегло насиљу. Император је заповедао и претио; папа одузме помоћ источним епископима, које је издржавао о свом трошку. Образовани и одважни бранилац православља Марко, епископ ефески био је удаљен из сабор; а осталима је било забрањено да се препиру са Латинима, Таквим начином, принудише епископе источне цркве, који су на сабору флоренским присуствовали, да потпишу уметак "од оца кроз Сина", и што је најважније, они дадоше и свој пристанак да се јерархија источне цркве, подчини цркви у Риму. Спољна - обредна страна обеју цркава, остала је не дирнута. Акт о саједињењу цркава, није потписао само **Марко Ефески** и неколико грчких богослова. Ово измирење, било је свечано објављено у катедралној флоренсткој цркви 6. јула 1439. год. Са највећим негодовањем дочекани су били чланови сабора источне цркве, кад су у отаџбину приспели. Већина из њих горко се кајаху за свој издајнички поступак и јавно говораху, да су силом нагнани и обећањима преварени, да потпишу одлуке сабора флорентијског. Патријар, пошто није био у Италији, сазове сабор у Јерусалиму и свечано прокуне *флорентиску унију* (1443 г.). Узалуд је император жртвовао Православље, да придобије наклоност и саучешће запада, он се показао

ладан и немаран у судбини Цариграда. *Године 1453, маја 29. Цариград су освојили Турци*, прешав с војском преко трупа последњег Константина. **Мухамед II** као победилац, ушао је у престоницу Византије и на цркви св. Софије, најсјајнијем споменику хришћанства, побио месец и претворио у џамију. Побеђени су могли и даље остати у својој вери и бирати себи патријара, кога је султан по својој вољи утврђивао. Патријар и епископи, који се тада затекоше, посташе преставници и судије свему грчком народу. Хришћани су у прво време задржали половину својих цркава (храмова); али, у почетку XVI века, султан **Селим**, преполовио их и претворио у џамије. Иста судба постигла је и остале народе и цркве хришћанске на Истоку, које и данас носе тешки јарам ропства, насиља и фанатизма турског.

ГЛАВА ДРУГА

Св. Ђирило и Методије. Ширење хришћанства међу Хазарима, Моравцима, Чесима (Бохемцима) и Пољацима

У времену, кад се западна црква одвајала из заједнице са источном, јављају се нови учитељи и проповедници Православља у земљама западних и јужних Словена, рођена браћа: **Свети Ђирило и Методије**, просветитељи Словена. Обојица су рођени у Солуну од племенитих и побожних родитеља. *Ђирило* (до

калуђерства Константин), васпитавао се у цариградском двору заједно са малољетним Императором Михаилом III. Чувени научењак, доцније паритјарх Фотије, учио их књижевности (литератури) и Логици, за тим су слушали философију и математику. Обазован и даровит, Ђирил је могао, помаган двором, заузети велики положај у државној служби, али волео је да буде свештеник и примио се за библиотекара, давајући уз то лекције из философије. *Методије* пак, ускоро после домаћег васпитања и образовања, примљен буде у војену службу и неколико је година управљао једном грчко-словенском облашћу. У скоро напусти војену службу и оде брату своме Ђирилу у манастир на Олимпу, да се испашта и Богу моли. Године 858. испрати их император *Хазарима*, да проповедају и обраћају Хазаре у хришћанство. Кад се отуда врате, пошаље их опет император, са истом циљу у *Моравску*, где за кратко време покрсте све Моравце. Али долазак грчких проповедника у Германију, није био по вољи немачким епископима и свештеницима. Папа Николај, такође их није волео, за то позове Ђирила и Методија у Рим, и они се крену на пут, носећи са собом мошти св. Климента али не затеку папу у животу. Наследник умрлога папе, *Адријан*, прими их веома љубазно и одобри словенску службу, коју су браћа с грчкога били превели. Св. Ђирило умре у Риму, а Методије се врати Словенима, да настави свој проповеднички рад.

Немири, који тада беху у моравској, принуде га да се склони у Панонију. Панонски кнез *Коцељ*, прими св. Методија и умоли папу, да Методија постави за архиепископа панонског. Немачко свештенство озлојађено овим поступком Коцеља, наговори германског императора и моравског кнеза *Светопулка*, да Методија прогна и њега затворе. Али папа *Јован VIII* осуди самовољство немачких епископа, а методију врати пређашњу власт а по молби Мораваца, постави за архиепископа моравског. Доцније немачко свештенство оптужи методија папи, да не исповеда симбол вере са уметком *и од Сина*, да не прознаје сваст папе и служи на словенском језику св. службу. Услед тога папа забрани словенску службу и позове Методија да дође у Рим. Методије оде у Рим и пред сабором римских епископа, оправда свој поступак и врати се са пређашњим правима и влашћу у Моравску. Немачко свештенство, видећи да им је сав труд био у залуд, наговоре Светопулка да устане против Методија и тада, у најжешћој борби и апостолском раду, умре Методије у Априлу 885 г. По смрти његовој, Немци протерају ученике св. Методија који се склоне у Бугарску.

Хазари из племена старих Турака, становаху из незапамћених времена међу Касписким и Црним морем. Почетком VIII века, освојивши кримско полуострво, које је било под влашћу византијских царева, ступе у ближе односе са Грцима. Хазари издељени беху на

многа племена, којима управљаху засебни кнезови, а сви признаваху над собом власт једнога Хана или Кагана. Године 858. хазарски хан обрати се у Цариград с молбом, да му отуда пошаљу учене људе, који би убедили његове подајнике, да је вера хришћанска боља од мојсијевске и мухамеданске, пошто Јудеји и Сарацини једнако наваљују, да их у своју веру обрете. На ову просбу, император Михаило III, отпрати чувеног научењака тога доба Константина Фолософа. Константин с братом својим Методијем, упознавши се претходно са јеврејским и хазарским језиком у Херсону, изађу пред Хана и после дуге препирке са јеврејским и мухамеданским проповедницима, обрете га у хришћанство. За тим поставе хришћанске свештенике, које су са собом довели из Херсона и одатле се врате у постојбину. Али хришћанство није дуго трајало у Хазара; у X веку, они стално примише веру мухамедову и хришћанство сасвим униште.

Карло Велики, покоривши **Моравце**, први је отпочео обраћати их у хришћанство. По његовој жељи, епископи салцбуршки и пасавски, послаше им своје мисионаре. Али немачки мисионари или проповедници, нису знали језик словенски, зато служба на латинском језику, који Моравци не разумеше, због чега и њихова проповед није имала успеха. Уз то, давнашња мржња Мораваца према Немцима, побуди моравског кнеза *Растислава* да се (863 г.)

обрати у Цариград с молбом, да му пошаљу у Моравску проповеднике, који знају словенски језик. Император, Михаило III с партијархом Фотијем, одазову се овој молби и пошаљу у Моравску Ђирила и Методија. Пред свој одлазак у Моравску, св. Ђирило и Методије, ради успешнијег обраћања у хришћанство, саставе словенску азбуку (писмена) преведу на словенски језик, одабрана места из Новог Завета, за тим Псалтир, Часловац, Служабник, Октоих и друге црквене књиге. Овако спремни за проповед, чим дођу у Моравску, установе Богослужење на словенском језику, оснују школе и отпочну заснивати хришћанску веру, проповедајући Моравцима, њима разумљивом, словенским језиком. Ово јако обрадује Моравце и они се крсте. Папа Јован VIII, необзирући се на протсет немачког свештенства, постави Методија (Ђирил је умро у Риму) за архиепископа моравског и одобри богослужење на словенском језику. Ова, новоустановљена архиепископија са три епископа, подчињена је била непосредно римском папи. У скоро Моравска буде покорена и раздељена међу Бохемце (Чехе) и Маџаре, и тада се трагови ових епархија изгубише. Моравску, папа присаједини области епископа пасавског, а доцније прашкој. Године 1062, основана буде засебна епископија моравска у Олмуцу.

Из Моравске, хришћанство пређе у **Бохемију** (Чешку). Бохемски кнез, удружи се са

моравским кнезом Светопулком против Немаца и том приликом упозна и хришћанство. Методије тада крсти Боривоја и сву његову дружину. Помагани св. Методијем, Боривоје и његова жена Љутилда, много се труђаху на ширењу хришћанства у своме народу, а пред смрт одоше у манастир да се испаштају. По одласку њиховом у манастир, Бохемци се поделише на две странке (партије): на хришћане и незнабошце. Вођа првих, бејаше унук Боривоја, *св. Венцеслав*, а вођа других - млађи брат Венцеслава, *Болеслав*. Он убије свога брата и почне искорењавати хришћанство у Бохемији; али *Отон I*, германски император, оружаном силом, нагна Болеслава, да престане са гонењем хришћана. У време *Болеслава II Побожног*, хришћанство је најзад одржало победу над незнабоштвом у Бохемији, и по одобрењу папе, буде установљена архиепископија у Прагу. Ова дозвола папска, скупо је стала Бохемце, јер се обвезаше, да словенску службу замену службом на латинском језику.

Из Моравске, хришћанство се почело ширити у Пољску, нарочито онда, кад се ученици словенских апостола, морадоше разбећи из државе моравске. Ну, тек за време пољскога кнеза *Мјачеслава*, пошто се ожени чешком кнегињом *Домбровком* хришћанство је почело ширити и утврђивати у Пољака (966 г.). По смрти Домбровке, Мјачеслав се ожени ћерком маракгрофа Дитриха; њеним утицајем и

настојавањем, црква пољска, дође под власт римског папе и замени словенску службу - латинском. Као проповедник, стекао је лепу заслугу међу Пољацима св. *Војтех*, по рођењу Чех.

Таквим начином, Римпапа је успео, да покори себи све словенске цркве, основане в. Ђирилом и Методијем и замени словенску службу - богослужењем на латинском језику. Али православним словенским хришћанима, оставише словенски апостоли најскупоценије благо, - превод св. Писма и црквених књига, као залогу словенски заједнице у цркви. Зато их сви православни Словени поштују као прве своје учитеље и просветитеље.

У исто време, примише хришћанство и **Мађари**. Прво се крстио њихов кнез *Ђула* у Цариграду (950) и отуда повео са собом мисионаре и епископа Јеротија, који се дуго борио с незнабоштвом и празноверицама мађарског народа. Син Ђулин - Гејза прими хришћанство, али је ипак приносио жртве идолима. Тек *Стеван Свети* (997 - 1.38) оженив се сестром германског императора Хенрија II утврди хришћанство код Мађара и подчини цркву мађарску папи, који му за то пошаље позлаћену краљевску круну. Али се незнабоштво на многим местима одржало и после св. Стефана и тек у време владе краља *Беле*, оно је сасвим ишчезло.

У Пруској, први проповедник хришћанства био је *Адалберт*, који је мученички умро 998 г. Иста судба постигла је и остале мисионаре, који су доцније проповедали хришћанство у Пруској. Почетком XIII века, херцег мазовецки *Конрад*, ради обраћања Пруса у хришћанство, позове, дошавши из Палестине ритере тевтонског ордена. Пруси су јуначки бранили своју религију, своју слободу и народност од ових дошљака, али расути на ситна племена и без заједничке помоћи, већином изгибоше у крвавој борби са ритерима. Који осташе живи, постадоше робови ритера и подчинише се власти папској. Поробњене и опустошене њихове земље, заузеше Немци и населише их немачким колонијама.

У ово доба примили су веру Христову на северу Европе: *Шведи, Норвешци и Данци*.

Острво Риген, било је последње склониште идолопоклонства и незнабошке слободе. Године 1168 дански краљ *Волдемар* освоји острво и спали чувени храм незнабошки на Ригену.

ЦРКВЕ ПРАВОСЛАВНИХ СЛОВЕНА

Први замеци хришћанства у Словена

У времену опште сеобе народа, а можда и раније југоисточни предели Тракије и Македоније беху насељени Словенима. Доцније они потпадну под власт византијских императора и њима су у ратовима помагали. Ту је на сву прилику био заметак првога хришћанства на Балканском полуострву у Словена. На ово нас упућује радња словенских апостола св. Кирила и Методија, који су из Солуна пошли да проповедају хришћанство моравским Словенима и као већ упознати са словенским језиком, створише за Словене писмена и преведоше на словенски језик св. Писмо и друге црквене књиге. Али се доцније о овим првим досељеницима - Словенима, беше изгубио траг и нешто утицајем византијских Грка, нешто туђинском најездом и њима се до скоро није знало и у Историји помињало. Тек у наше доба, племенска и национална свест у њих се пробудила и данас се бар *Македонија* сматра за словенску земљу, са обилежјем својих народних и верских особина. Али налик на прво доба, кад су латински и грчки проповедници из политичких рачуна заснивали хришћанство у балканских Словена, тако се и данас у превласти народности, такмаче у Македонији Срби и Бугари, при свем том, што је историјским испитивањем доказано,

да је превласт српске народности у Македонији несумњива. Језик, обичаји и ношња у данашњих Македонаца, па и сама историјска прошлост ове покрајине, несумњиви је доказ, да у Македонији превлађује народност *српска*.

ГЛАВА ПРВА Црква Бугарска

Бугари су по пореклу смеса: татарског финског и словенског племена. Кад се у другој половини VI века доселише у земље које данас заузимају, били су дивљачко племе и тек у VII веку, пошто покоре трачке Словене, измешају се с њима, усвоје словенски језик и пословене се; али и даље задрже стари назив *Блгари*. Упадајући често у грчке земље, они су палили, пљачкали и робили Грке и од заробљеника упознавали се са вером хришћанском. Међу овим заробљеницима, нарочито је био чувени *Манојло* архиепископ једренски, кога су Бугари заробили 813 год. када су у Једрене порушили. Он је са још другим Грцима умро мученичком смрћу, али је тиме посејано било и прво семе хришћанства у Бугарској. Већ у половини IX в. Бугари су били блажији према хришћанима. Уз то десило се, да је сестра бугарског кнеза *Бориса (Богориса)* још као дете, одведена била као таоц у Цариград; тамо се у двору васпитавала и покрстила под именом *Теодора*. Кад се из Цариграда вратила (860 г.) у Бугарску, она почне наговарати и свога брата да прими хришћанство, али он је одбије. А

кад у земљи наста глад, помор и порази на бојишту, он се предомисли и призвавши у помоћ хришћанскога Бога, крсти се 864 год. под именом *Михаило*. Поводом овага, цариградски патријар Фотије напише и пошаље Борису посланицу, у којој му препоручује, да поради, како би и сви подајници његови прешли у хришћанство и крстили се. У исто време, искрснуше у Бугарској латински мисионари и почеше наговарати бугарске великаше да не примају веру од Грка, јер ће тиме Бугарска политички постати зависна од цара грчког. То побуни великаше и они се успротиве наредби Бориса да се крсте. Премда и Борис није веровао у искреност Грка, ипак је заповедио да се бунтовници казне. Доцније се и сам Борис поплаши, да с црквеном зависношћу од Цариграда не дође уједно и политичка зависност Бугарске од Византије, с тога у скоро после свога крштења, почне се приближавати Риму и римскоме папи. Године 865, он се обраћао папи *Николају I* са многим црквеним питањима и молио да пошаље римске свештенике у Бугарску. Кад патр. цариградски Фотије дозна о томе, он ускоро сазове црквени сабор (875 г.) у Цариграду, где буде одлучено, да Бугарска црква припада цариградској патријаршији. Тада римско свештенство остави Бугарску, а бугарски народ добије из Цриграда знаменитог мужа Теофилакта за архиепископа, једног од ученика словенских апостола св. Ђирила и Методија, који је у друштву са осталим прогнатим ученицима, -

Климентом и Наумом за време наследника Борисова, цара *Симеуна* (892 - 927) многе црквене књиге на словенски језик превео, црквом мудро управљао и старао се да утврди православну веру и шири просвету у бугарском народу. Симеун као независан владалац, зажели да и црква буде самостална и независна од цариградског патријара. Он се зарати с Грцима и потуче их (20. авг. 917г.), до ногу, па видећи се моћан и јачи од Грка, прогласи себе за *цара*, а архиепископа бугарског за патријара и одреди да катедра бугарског *партијара* буде у *Дресту* (Силистрији). Грци у почетку не хтедоше признати новог партијара бугарског, и тек доцније за време владе цара *Петра* (ум. 968 г.) одобрише, да се бугарски архиепископ *Дамјан*, као аптокефални (независни) архиепископ може звати партијар. Али ова патријаршија бугарска није дуго трајала. Још за време владе Петра упадну Руси под својим кијевским кнезом Светиславом у северну Бугарску и исту освоје, а по том дођу и до грчке границе. Цар Грчки (Јован Зимишћија) изађе пред Русе, отера их из Бугарске, али уједно завлада бугарском и уништи партијаршију год. 971. Тада је и катедра архиепископа пренесена у Охрид.

Год. 1185 Бугари се ослободе од Грка и два брата *Петар* и *Асен* обнове бугарско царство, премда у мањем обиму, и настане се у Трнову. Но пошто је Охридски архиепископ и после обновљења царства остао под влашћу

цариградског патријара, то нови епископи у обновљеној држави бугарској, изберу другог за архиепископа са катедром у *Трнову*. Тако посташе у бугарској две аптокефалне архи. епископије, једна у Охриду, а друга у Трнову.

Са Византиском империјом нови цареви Петар и Асен нису живели у љубави, а тако исто ни њихов наследник *Јован Калојан* (1195 - 1207 г.); међутим потребно је било, да га суседни владари признаду за цара; зато се он обрати папи за посредовање. Тадашњи папа *Инокентије III* употреби ову прилику да завлада бугарском црквом, с тога понуди Калојану круну с венцем под условом, да бугарска црква призна власт папину. Калојан простане на овај услов папе, а тако исто и архиепископ трновски, и папа пошаље 1204 г. у Бугарску своје легате и круну, а архиепископа трновског прогласи за примаса бугарске цркве. Таквим начином, бугарска црква дође под власт папе римског, али више по имену него у ствари.

Пријатељски односи између цркве грчке и бугарске обновљени су тек 1234 год. кад су крстоносци заузели били Цариград и приморали партијара, да се склони у Никеју. У то време бугарско царство при *Асену II* (1221 - 1245 г.) било је снажно и захватало већи део Балканског Полуострва. Тадањи грчки император *Јован Дука* (1222 - 1255 г.) видећи се због крсташа у невољи, потражи савез са Асеном, што Асен употреби у своју корист, да бугарског

архиепископа уздигне на ступањ партијара и тиме обнови стару бугарску патријаршију. Наваљивањем његовим грчки император у договору са источним патријарима признаду архијепископу трновском назив патријара, али под условом да не буде њима раван.

Бугарску цркву доцније, јако су узнемиривали *Богомили*. Ови јеретици били су осуђени и протерани још кад су Грци владали Бугарском, али се у половини XIV века опет појавише, због чега је патријар трновски *Теодосије II* принуђен био да сазове сабор, који осуди јерес и прогна из Бугарске Богомиле. - Као веома значајно за бугарску цркву ваља поменути, да је у другој половини XIV века, патријар *Јевтимије* предузео био исправку црквено-богослужбених књига, које су услед јереси биле искварене или погрешно преведене.

Крајем XIV века (1393 - 98 г.) Турци освоје Бугарску, патријара Јевтимија протерају, а саборну трновску цркву преобрате у џамију. Тада је нестало и патријаршије бугарске, али је по имену она трајала све до 1767 год. када је партијар цариградски *Самуило I* са свим споји са цариградском партијаршијом. Од тада све до 1870 год. црква бугарска била је под њеном влашћу. Те године издат је ферман од Султана о утврђењу цркве бугарске у турској царевини; и црква бугарска буде проглашена за независну; добије и свог независног *Егзарха*, који стално

живи у Цариграду. Под његовом се управом све цркве и свештенство у кнежевини Бугарској.

Богомили, њихов постанак и учење

Богомили су по својој вери - науци били јеретици, т.ј. отпадници од цркве православне и њенога учења. Они се први пут јављају у *Бугарској* за време владе бугарског цара Симеуна, који је освајајући грчке земље, одводио у Бугарску многе заробљенике - грке, међу којима је било много присталица Манихејске и Павлићанске јереси.*) Али су они у Бугарској отпочели јавно проповедати своју лажну науку за време бугарског цара Петра (927 - 968). Од њих је црква бугарска претрпела многа зла и тек после сабора држаног у Трнову за време партијарха бугарског Јевтимије, богомилство је почело у бугарској слабити, док се одатле није сасвим преселило у суседне земље: Србију и Босну, где је нашло погодно земљиште за ширење своје лажне науке. Нарочито се оно било угњездило у Босни, где су и по неки владоци (нпр. Бан Кулин) били присталице богомилске јереси, помагали јој у ширењу и заштићавали.

Учење ових јеретика било је у овоме: Најмоћнији Бог, имао је најснажнијег сина *Сатанаила*, који је први до Бога. Осећајући се моћан, Сатанаило намисли да се оцепи од бога-Оца и побуни се против њега, зашто буде збачен с неба. Пошто сиђе на земљу, створи првога човека, али не могаше га оживети, већ замоли Оца, да га задахне својим духом. Уједно се Оцу обећа да ће он владати телом а Отац душом човека. Отац то одобри и тако поста први човек и прва жена. Али се дозније Сатанаило покаје што је дао Оцу обавезу и науми да са свим подчини својој власти род људски. Зато се претвори у змију и превари Еву. Ева роди *Кајина* и кћер *Коломену* а Кајин убије Адамова сина *Авеља* и тако зло начело победи - добро. Дуго се род

*) Упор. св. I. стр. 48; и св. II. стр. 50.

људски био под влашћу Сатанаила, али најзад најмоћнији Бог, реши се да ослободи цео род људски од тога ропства. Кад је прошло 5500 година од када Сатанаило створи видљиви свет, Отац шаље свога млађег сина Исуса Христа, који се још и Михаило зове, јер он је начелник Анђела. Исус се јавља у природном - провидном телу човечијем. Сва његова радња било је привидна. Сатанаило бојећи се да му Исус не предузме царство, реши се да га убије, али у томе не успе. То је углавном Космогонија Богомила.

У појединостима: Богомили не признају цркву, тајне одбацују, крштење називају - воденим крштењем, а своје крштење називају духовним.

На оне, који су улазили у њихово друштво, поклапали су Јованово јеванђеље и то апокрифично (лажно); читали им оче наш и прозивали св. Духа. Тајну св. Причешћа нису признавали и тврђаху, да се човек сједињује са Христовим духом, а не причешћем. Поштовање св. Богородице, Икона и моштију светих такође нису признавали. - Живели су веома уздржљиво, мрзели су на женидбу, гнушали се мрсне хране и избегаваху телесна уживања.

Свето Писмо новог завета било им је једини извор за своју науку, сем Јовановог (нашег) јеванђеља које нису признавали. Од старо-заветних књига признавали су и употребљавали само *псалтир* и *књиге пророчке*.

Да би се што већма приближили апостолској цркви бирали су из своје средине 12 апостола, који су стајали под надзором начелника секте.

Ова се јерес ширила и даље на запад, - у Италији и Француској под именом *Катара*, *Патарена* и *Албигојаца*, док их римске папе нису сасвим уништиле, употребљавајући против њих најстрожије мере. У Србији искоренио их је Стефан Немања I, кад је многобоштво истребио.

ГЛАВА ДРУГА

Црква Руска

Руси се тек у IX веку упознаше са хришћанством. Мисли се да су први Кијевски кнежеви: *Асколц* и *Дир* обраћени били у хришћанство грчким епископом Михаилом (867 г.) и били чланови хришћанске општине, која је тада у Кијеву постојала. У време кнежева *Олега* и *Игора*, постојала је, као што предање вели, и засебна руска епархија, која је зависила од Цариградског партијара. Кад се Игорова жена *Олга* крстила у Цариграду (957 г.) и добила име Јелена, овлада и хришћанство у Руса. Син њезин *Светислав* не хтеде примити хришћанску веру, али унук, - Владимир, после дугог колебања, приволе се хришћанству и крсти. *Св. Владимир* као незнабожац употребљавао је све могуће мере, да одржи незнабоштво, но увиђајући да су сви његови напори узалудни, реши се најзад, да са своји народом промени веру. Но да би дознао која је вера најбоља, испрати год. 987 нарочите посланике, да испитају све постојеће тада вере. кад се посланици врате и извести Владимира да им се најбоље допада *Грчка вера* (т.ј. Источно православна), Владимир и његова свита, сећајући се да је још св. Олга, његова прабаба, веровала грчку веру, реши се да прими веру хришћанску од Грка. У Херсону (Криму) он се венча (987 г.) са Грчком принцезом *Аном* (Палеолога) и крсти га грчки епископ, а за њим и неке из свите његове. По повратку у Кијево заузме се озбиљно да шири хришћанство у својој

земљи, Тако прокрсти најпре своје синове и становнике кијевске, а за тим изашље епископе и свештенике да проповедају Еванђељску науку у околини Кијева и осталим руским покрајинама. За кратко време покрсте се многи и у неким градовима Владимир оснује епископије (Новогороду, Ростову и т. д.) и *Митрополију* у Кијеву; одреди помоћ свештеницима и отвори у Кијеву школу за васпитавање деце у духу хришћанске вере, подижући уз то цркве и школе по осталим градовима и покрајинама руским.

У време кнеза *Јарослава* (1016 - 1054 г.), руска црква беше потпуно уређена. Он је обраћао сву пажњу на духовну просвету у руском народу; тако: по већим градовима оснивао је школе, а у Кијеву при Софијској цркви засновао је библиотеку (књижницу), да сви могу отуда црпети знање и науку тога доба. Књиге већином религијско-црквене садржине, набављао је из Грчке и Бугарске и заповедио да се преводе са грчког и преписују са словенског језика.

У томе времену, посташе и манастири у Русији. Међу многима, у време његове владе заснован је чувени манастир "Кијево - Печерска Лавра", који је доцније био средиште духовне власти и просвете у Русији. Тим је уједно ударен био темељ народној цркви у Русији и дело започето Владимиром, довршио је у духу народном - *Јарослав*. Већ 1051 г. на катедри митрополита кијевског, седео је епископ

Иларион, но народности Рус, а не Грк, као што је било у пређашње доба.

У исто време римске папе, покушаваху да интригама приволе руску цркву за себе и да је узму под своју власт, а тиме да је оцепе од православне - источне цркве; али у томе не могаху успети. Два пута је слао папа своје легате Владимиру, да га приволе себи, али поред свију папских обећања, руска црква оста и до данас верна Православљу.

Кад се народ руски за време св. Владимира покрстио, тада је отпочето било и уређење црквене јерархије у Русији по угледу на источну цркву, од које је у прво време руска црква била зависна; јер митрополита кијевског посвећивао и утврђивао је патријар цариградски. Али чим је за митрополита постављен био Рус - Иларион, већ се зачала била мисао о независности руске цркве и њене јерархије. А кад је Москва постала центар руске државе, јави се читав низ митрополита - Руса (Петар, Алексије, Јона и Филип), који су својим богоугодним животом заслужили име светитеља.

Са политичким напредовањем Русије, јачала је и њена јерархија. Већ у половини XVI века руска црква била је независна и ускоро се заче у њој мисао у *установљењу патријархата у Русији*. Њу је остварио велики кнез руски *Теодор Јовановић*, син Јована Грозног. То је било по случају доласка антиохијског партијара *Аћима*, који је год. 1586. дошао у Москву да скупља

милостињу за своју цркву. Теодор изјави своју жељу партијару, да се у Русији установи засебан партијархат и патр. Аћим не само да пристане на то, већ обећа, да ће сам предложити његову жељу сабору источних патријара. После године дана дође пристанак цариградског и антиохијског патријара с поруком, да ће јерусалимски партијар доћи у Русију, да посвети изабрано лице на патријара. Али он не оде, већ године 1589 г. дође у Москву патр. цариградски *Јеремија II* као најстарији, да овај чин изврши; а уједно да скупља милостињу за обнављање цркве, коју су Турци били порушили. Најпре је понуђен био патр. Јеремија да се прими ове дужности, али он захвали на почести и предложи да изберу једнога из руских архијереја за патријара. Од тројице предложених лица, коцком биде изабран тадашњи митрополит московски *Јов* и посвећен исте године. Доцније (1591 г.), патријар пошаље грамоту патријару Јову и тиме га призна за независног партијара руског. Ову повељу потписали су сви источни партијарси сем александријскога, који је у то време умро. Сва права васељенских патријара, призната су била и патријару руском.

После смрти првог патријара *Јова* (1605) до 1700 год. измењало се на управи руске цркве девет партијара, међу којима је најчувенији патр. *Никон*, одличан беседник и строги испосник. Увиђајући погрешке у тадашњим штампаним црквеним књигама, предузео је исправку истих и

тима навукао на себе мржњу и гонење противника, који су га најзад код цара Алексија Михаиловића опањкали, оптужили, с патријаршества свргли и рашчинили, па као простог калуђера прогнали у Терапонтов манастир на заточење. Кад су га по жељи царевој, после петанесто-годишњег заточења повели у Воскресенски манастир, старац у путу умре и сахрањен је у истом манастиру.

Патријархат је у Русији постојао до *Петра Великог*. Године 1721. у место патријархата основан је *св. Синод* као стални сабор црквени, који и данас управља црквеним пословима у Русији. У њему председава сапутник царев, тако звани *Обер-прокурор*.

У времену првих патријараха, руска црква борила се не само са спољашњим већ и са унутарњим својим непријатељима. Папе, преко својих језуита у Пољској насртали су на православну цркву руску, нарочито у оним местима, која су била под влашћу краљева пољских. Краљ пољски Сигисмунд III у договору са језуитима на основу одлуке флоренстиског сабора, нагнао је близу три милијуна православних Руса да приме унију т. ј. да признаду папу и њему се покоравају. Од овога папског насиља, ослободила је руску цркву царица Катарина II. Кад никакве преставке и молбе не помогаше, да се руском живљу у Пољској олакша његово бедно стање, она крене војску и освоји Пољску. Тада, некадање руске

области: Бела Русија, Литва и Волинија опет беху уједињене са старом постојбином. Насилно обраћени у унију радосно су прелазили у стару веру и под кров православне цркве. Још у време царице Катарине добровољно је примио православну веру до два милијуна унијата. Године 1839. и остали унијати пређу у Православље и тако је уније сасвим нестало у Русији.

Други, - унутарњи неријатељи руске цркве за време паријархата, били су т. з. *расколници*. Они и данас задају голему бригу државним и црквеним властима у Русији. Повод руском расколу био је исправка црквено службених књига, коју је предузео био партијар Никон. То се није допало простом народу и пређашњим издаваоцима књига, зато, што их је партијар Никон уклонио од дужности, те подбадаху празноверну светину, тврдећи: да патр. Никон није исправио већ искварио старе књиге. Многи томе поверују и јавно се одреку св. цркве, назвавши се староверцима. Кад је патр. Никон пао, празноверци су се томе јако радовали; али сабор руских и источних партијара одобри исправке Никона, а осуди мишљење расколника. То не буде по вољи расколицима и они се реше да не слушају ни сабор, ни цара. Пошто заузму соловецки манастри они дигну јавну буну и пуних 7 година одбијали су нападаје царске војске (1669 - 1676). У време малољетства Петра I помагани стрелцима (руски јаничари), дигосе буну у самој

Москви, али буду савладани и коловође кажњени. Растерани из престонице, расколници се настане у густим шумама и подигну себи скитове (колебе), други побегоше у Сибир, Пољску и Крим, где су пљачкали и харали, а неки сами себе уморише - спаљивањем.

Није прошло 25 година од почетка раскола (1667 г.), расколници се већ побркаше међу собом и поделише на две секте: *поповштину* и *безпоповштину*. То је било овако: У току времена, свештеници, који се оцепише од св. цркве са световњацима, један по један изумираху. Расколиници, видећи за себе опасност да ће најзад остати без свештеника, мислили су шта да раде? Најзад, један од њих предложи, да богослужење и тајне свршава изабрани из свтовњака старац; тако постаде секта *безпоповштине*. Други опет одлучише, да приме за свога свештеника оно лице, које православни архијереј рукополжи, али под условом да се одрече тако званих никоновских заблуда, т.ј. од православне цркве; тако је постала секта *поповштине*.

Свака од ових секата, изделе се доцније на безброј мањих и са много већим заблудама, које својом махнитошћу прелазе у крајност.

Расколници се издвајају од православних у овоме:

1. Богослужење треба свршавати по старим књигама, писаним или штампаним пре парт. Никона; 2) члан символа вере о св. Духу, чита се овако: и в Духа свјатога Господа истинаго и животворјашчаго; 3) алилуја пева се два пута, а не три пута; додајући два пута: Слава

Тебје Боже; 4) Литију треба носити по сунцу, а не против сунца; 5) Крстити се и благосиљати са два прста: кажи-пртсом и средњим; 6) Поштовати само осмокраки крст; 7) Име Спаситеља исговарати и писати Јесус (а не Јисус); 8) Иконе само старе поштовати.

У новије доба, руска православна црква јако напредује и шири се не само у областима руске царевине, већ и споља. Нарочито је обраћена велика пажња Светога Синода на мисионарство у далеким земљама: Сибирије и Азије, где руски проповедници неуморно раде на обраћању незнабожачких народа у хришћанство.

ГЛАВА ТРЕЋА Црква Српска

Прво и друго крштење Срба

Кад су Срби у време опште сеобе Словена заузели у VII веку земље око Дунава, они су као и остали досељеници били многобошци. Одма по доласку њиховом, грчки цар *Ираклије* позове нарочито свештенике римске цркве, да крсте Србе. То је било 640 г. кад је римска црква још била у заједници са источном, - православном црквом. Но римско духовенство није могло успети у томе, јер Срби нису разумели проповеднике - латине и нехтедоше се крстити, већ осташе и даље идолопоклоници. Шта више и они који се крстише, али се само по имену зваху хришћани, врате се опет пређашњим обичајима, јер нису разумели латинску службу, нити пак проповед својих римских учитења. Тако, покушај

римског духовенства, поред свега заузимања папе да Србе обрати у хришћанство, би осујећен. У то време и Хрвати обраћаху се папи *Глигорију II* да им по други пут пошаље свештенике, који ће их крстити, но и овај други покушај са Хрватима, био је безуспешан. Године 867. Срби заједно са Хрватима умоле грчког цара *Василија Македонца* да им пошаље свештенике, који ће их крстити и научити вери христовој; али не из Рима, већ из Цариграда. Василије им по молби њиховој, пошаље свештенике - Грке. Кад су грчки проповедници дошли у Далмацију и Србију народ у први мах радосно пође за њима и крсти се. Али то није дуго трајало. Грчки проповедници, заслепљени мржњом, према туђинцима, гледали су на Србе, као на варваре. Срби опет, по својој урођеној тежњи за својим, чували су свој језик и обичаје, зато нису хтели веровати у оно што не разуму. Чим спазе намеру грчку, да им намећу свој грчки језик, напусте цркву и попове грчке, па уведу поново своје пређашње богослужење, своју многобожачку религију.

Тако и овај други покушај, да се Срби обратe у хришћанство, оста без успеха; и својим несмишљеним поступцима, Грци учинише више зла него и само римско свештенство. Тек од IX в. с појавом словенских Апостола *св. Ђирила и Методија*, почиње се ширити и утврђивати хришћанство у Словена; гајити љубав и оданост

Православљу, које је доцније имало пресудни утицај на верски и политички живот Срба.

У ово доба јављају се *Славе* у Срба. Срби, као један народ, још из памтивека живели су племенским животом, издељени у веће задруге. хришћанство, примало је свако племе посебице и бирало при крштењу себи патрона или светога у који се дан крстило. Тако су постале "Славе" или "Крсно име" у Срба.

Док су се Срби у црквеним односу колебали између Рима и Цариграда, т. ј. хоће ли бити католици или православни, друго српско племе - Хрвати, под утицајем римскога духовенства у току времена, одвојише се од своје браће Срба и пређу на страну Рима и римског учења. Довде Хрвати и Срби били су, може се тврдити, један народ, подељен на неколико самосталних општина живећи, заједничким историјским животом и предањем. Али од 925 год. када је по наредби папе сазван био у Сплету црквени сабор, на коме су папини изасланици осудили словенску службу и избацили је из црквене употребе, браћа по рођењу и језику, и по свој пређашњој судбини и Историји расташе се и одоше сваки на своју страну, како у политичком тако и у црквеном животу. Хрвати признадоше папу и римско учење на латинском језику, а Срби задржаше словенску службу и православно учење св. цркве.

Снажење Православља и оснивање народне јерархије у српској цркви, пада у исто

време кад и политичко уједињење српског народа. У XII в. Православље се сасвим утврдило у Србији. Самосталност политичка и уједињење свега српског народа под једним владоцем, уздигло је цркву српску и њену јерархију, коју је доцније Св. Сава својим неуморним трудом и радом подигао на ступањ архиепископије српске. Прави политички и државни живот Срба, почне тек с Немањом I великим жупаном рашким и сином његовим св. Савом.

Стефан Немања I и св. Сава. Постанак прве независне архиепископије у Србији

Од онога времена кад је *Немања I* (1134 г.) победио своју браћу и њихове земље освојио и ујединио српски народ, све до своје смрти старао се, да утврди православље у Србији и очисти земљу од неверника, нарочито од богомилске јереси, која се јако ширила међу властелом. А да би православна вера што већма напредовала у Србији, он је из побожности, подизао многе цркве и манастире и тиме овековечио име своје у Српству.

Пошто је 37 година владао као велики жупан, он сазове сабор у Рашкој и преда управу над Србијом своје старијем сину Стефану, а сам, на позив свога најмлађег сина Саве, оде у ман. Студеницу, где се закалуђери под именом *Симеун*. После две године (1197), остави Студеницу, дође у Атонску гору и настани се у ман. Ватопеду. Путујући и раздавајући

милостињу светогорским манастирима, од нађе развалине некадашњег ман. Хилендара, који су морски разбојници порушили и обнови га. У Хилендару, Немања је живео 8 месеци и у њему је умро и сахрањен 13. Фебр. 1199 г. а доцније тело његово (1207 г.) пренесено је у м. Студеницу, где и данас почива.

Св. Сава, најмлађи син Стеф. Немање још у својој 17. години, оставио је кућу очеву и отишао на Атон, где се закалуђерио (1185 г.), да доцније као архиепископ српски послужи цркви, држави и народу српском. Пошто пренесе тело свога оца у Студеницу, он постане Архимандрит (око 1209 г.) студенички, али се ускоро врати у Атонску гору и тамо настави испоснички живот. Враћајући се по други пут са Атона сврати уз пут у Никеју; где је у то време живео православни партијар источни који се с царем беше склонио овде од Крсташке најезде. Цар грчки Тодор Ласкарис и партијар Герман дочекају Саву са свима почастима. Сава употреби ову прилику и предложи цару и партијару да оставе Србима засебног архиепископа, препоручујући им за то место једнога од кауђера аронских, који је с њима путовао. Цар и патријар, најпре одбију молбу Савину, али видећи се у невољи због заузећа Цариграда крстоносцима и надајући се помоћи од Срба, предомисле се и понуде Сави, да се он прими за архијепископа. Св. Сава знајући од какве користи може бити цркви и држави српској прими понуду цареву и партијар постави

га и прогласи за архиепископа српског (1219 г.) Тако је постала прва независна архијепископија у Србији. Епископи од тада нису више ишли на посвећење источном паритјару, већ их у тај чин посвећивао архиепископ српски са осталим епископима.

По доласу свом у Србију, Св. Сава као архиепископ договори се с братом својим Стефаном и подели Србију на 10 епископстава, а катедре новим епископијама оснује у манастирима. За Епископе су већином изабрани били достојни и побожни калуђери атонски и они, које је св. Сава, собом из Св. Горе повео. У то време довршен је и *Ман. Жича* и у њој основана прва архијепископија српска.

Св. Сава, пошто је установио народну црквену јерархију, оде у м. Студеницу и уведе у њој по примеру светогорских манастира калуђерско општежиће и поснички живот. манастири тога доба били су богати расадници хришћанске побожности и народне образованости. Св. Сава се лично старао о њима, често их похађао и учио народ не само вери, већ и дужностима хришћанским. Својом побожношћу, оданошћу Православљу и народној јерархији, стекао је у народу име: *првог учитеља и просветитеља српског*, а за света и неумрла дела и праведнички живот, проглашен је *за свеца*.

Св. Сава није до смрти управљао српском црквом. Незадовољан поступком краља

Владислава, избере себи заменика *Арсенија* свога ученика, који је тада био игуман м. Жиче (1233 г.) и оде у Јерусалим и на гору Синај. Враћајући се у отаџбину, сврати у повратку у Трнову да походи свога сродника Цара Асена II и новог партијара бугарског Јоаким; ту се после одслужене литургије помоле и 5-ога умре, а 14 јануара 1236 год. буде сахрањен у цркви четрдесет мученика. Његово је тело пренесено из Трнове у Србију 6 маја 1237 год. и положено у м. Милешево.

После смрти св. Саве, знатнији представници српске цркве били су: архиепископи *Никодим и Данило II*.

Архиепископ *Никодим* био је пре тога Игуман Хилендарски. Знао је грчки језик и с њега је превео типик (Устав) јерусалимски св. Саве освећеног по благослову партијара: цариградског Неофита и јерусалимскога Атанасија на српско-словенски језик 1318. год. Краљ Милутин, слао га цару Андронику, док је још био Игуман Хилендарски (1313) ради државних послова. Умро је и сахрањен у Пећи 1324 год.

Архиепископ *Данило II* игуман хилендарски, рођен је у српској властеоској породици. Из ране младости одао се науци и испосничком животу, угледајући се у свему на св. Саву. Краљ Милутин узме га у свој двор као племића, али се он не занесе дворским сјајем, већ потражи склоништа у манастиру и преда се

самоћи. Кад је Краљ похађао манастире, водио је собом и Данила. Дошав у манастир Сопоћане, Данило се договори с једним калуђером и ноћу кришом отиду у манастир Кончул на Ибру, задужбину Немањину! Игуман Кончулски Никола закалуђери Данила по његовој жељи и молби.

Кад је краљ Драгутин устао с војском против Милутина (1313 г.) да му преотме престо. Милутин је слао Данила, да га измири с Драгутином, што је овај с успехом извршио и завађену браћу измирио.

Стефан Дечански, син Милутинов јако је волео Данила, слао га у Цариград и другим суседним владарима, ради извршења важних државних порука. Данило је написао "животи краљева и архиепископа српских" и зато је назван "Љетописац". Умро је у добокој старости 1337 год. и сахрањен у Пећи.

Још за живота св. Саве, папе су покушавале да уведу католицизам у Србију. Кад је Вукан устао противу свога старијег брата Стефана, овај се побоји да му Вукан не преотме престо и обрати се папи за помоћ, молећи га да му пошаље круну и своје легате са симболом католичке вере, али св. Сава, увиђајући намеру папину, крунише Стефана за краља по обредима православне цркве и тиме још јаче утврди Православље у Србији.

Краљ Милутин, кад год је долазио у неприлике са Грцима и Угарима, поручивао би

папи да му пошаље легате и обећавао, да ће он и народ српски примити католичку веру, и папе су у два маха слале своје легате у Србију, који су се свагда враћали безобзирце од куда су и дошли. Српски народ поред све навале папске, остао је чврст и постојан у вери, коју је св. Сава засновао а наследници његови очували и потомству предали.

Постанак Пећске патријаршије

Прва половина XIV века било је најславније доба за српску државу и цркву. Србија је тада била прва држава на балканском полуострву. Краљ Душан, освајајући Грчке и Бугарске земље, науми да себе и Србију уздигне у очима суседних владара, који су завидели Душанној слави и напретку Србије. Пошто освоји Серез 1345 г., прогласи се у њему царем српским и грчким. Али по тадашњем обичају, ваљало је патријар да крунише цара. Зато Душан сазове сабор у Скопљу (1346 г.), на коме тадашњи архиепископ *Јанићије II* биде изабран за патријара српског са седиштем у Пећи. Нови патријар крунише цара Душана и царицу Јелену и тиме слава и величина српске државе и цркве испе се до највећег врхунца. Ово није годило цариградском патријару, што је без његова знања и пристанка основана била патријаршија српска, али у први мах није против тога ништа предузимао. Тек 1352 год. за време цариградског патријара Калиста бачена је анатема на цара

Душана, патр. Јанићија и српску партијаршију. Цар Душан и патр. Јанићије покушавали су да се измире са цариградском патријаром, али споразум није постигнут. Јанићије умре 1354; а Душана уграби изненада смрт 1355, кад се с војском примакао био Цариграду, да га освоји; тако анатема остане на српској патријаршији, цркви и царевини до 1375 год. По смрти патријара Јанићија изабран буде *Сава IV* за патријара. Он је управљао црквом у најтежим данима српске државе и цркве. Пошто кнез Лазар савлада поједине упорне и себичне великаше у својој држави (од 1371 - 1375), почне размишљати о измирењу српске цркве са грчком, али је патријар Сава био противан томе, ваљда зато, што му нису биле по вољи погодбе о измирењу. Међутим светогорски калуђери, почну гонити каућере Србе и то побуди хилендарског калуђера, старца *Исаију* да се обрати кнезу Лазару и затражи измирење са грчком црквом. Кнез Лазар прихвати предлог Исаије и пошаље га са још другим калуђерима у Цариград ради имирења. Тада је цариградски патријар био *Филотије*. Он прими српске изасланике и скине анатему са српске цркве, царевине и народа 1375 год.

Отмица, која је настала после смрти Душана међу великашима, да заузму поједине области царства и постану независни владари улегла се била и у цркви. Због тога за кратко време није било патријара у Пећи. Кнез Лазар

превиђајући из тога рђаве последице по цркву, сазове на измаку 1376 год. сабор у Пећи и заповеди архијерејима и свештенству да изабере партијара. Изабран буде старац Јеремија, који одма по избору, венча Лазара на царство. Тада је био повраћен мир у цркви.

На неколико година пре битке Косовске, партијар Јеврем остави управу црквену и место себе постави за патријара *Спиридона* (1382 г.) родом из Ниша. Он је познат као писац многих црквених песама.

Кад умре патр. Спиридон и кнез Лазар (1389 г.) погине на Косову, српска држава и црква беху у најжалоснијем стању. Заоставша властела и свештенство, умоле патр. Јеврема и овај се понова прими управе у српској цркви, до избора новог патријара *Данила III*. (1395 г.) После Данила, био је патријар *Сава V*. У време његово умро је престарели и одвећ заслужни са срп. цркву патр. Јеврем, који близу тридесет година управљао српском црквом. После битке Косовске Србија мало по мало губи своју самосталност. Наследник кнеза Лазара, његов син *Стеван Лазаревић - Високи* (1389 - 1427 г.) узалуд се трудио да очува растргнуту државу српску од пропасти. Турски султани, којима је Стефан, по уговору, помагао у ратовима не само што не сачуваше Србији њену самосталност, већ је са свим упропастише. Стефан добивши после битке градачке од Маџара Београд, користећи се миром, настани се у Београду и отпочне радити о

благостању државе и цркве српске. На источној страни вароши, подигне цркву "Успенија Богородице" са општежићем калуђерским и одреди да ту буде и *Митрополија београдска*. Новој мотрополији, Стефан поклони многе земље и села, да неби трпели никакву оскудицу. У огради њеној, подигне и другу цркву у име "три светитеља (Јерарха)" и нареди, да се у њој сарањују архијереји. Поред овога још и дом за странце и болницу на слатким водама с црквом у име чудотворца св. Николе. Стефан је сазидао и *м. Манасију* (1407) и тада је био партијарх *Кирил*, који је и освештао Манасију, задужбину Високог Стефана 1408. год.

У времену до Стефана Лазаревића Високог, црквена књижевност у Србији још се у велико развијала. Сем *Цамблака* који је написао живот младога цара Уроша и Душана, калуђера *Исаије* и *Константина* философа, који је живео у време Ђурђа Бранковића и описао по препоруци парт. Никона живот. Стефана Лазаревића, спомињу се још и *ресавски преводници*, који су у Манасији преписивали и с грчког језика преводили црквене књиге. Најзад и сам Стефан Високи, познат је као ваљан књижевник и преводилац тога доба.

По смрти Стефановој, Србијом почне управљати његов синовац *Ђурђе Бранковић* (Смедеревац). О ступању своме на владу он говори овако : "Ми се преко своје воље примисмо владе и благословом парт. Никона

српске и поморске земље, који је тада (1427 г.) дошао био у Београд". Ђорђе је намеравао да сасвим ослободи Србију од Турака. Потуцајући се по свету да нађе помоћи, он се најзад договори са маџарским краљем Владисавом и ердељским војводом Хуњадијом, да се дигну на Турке. Кад је Хуњадије дошао с војском на Балкан, Турци се уплаше и сегединским миром (1444 г.), врате Србима све њихове земље, које су дотле освојили, Ђурђа признаду за деспота српског. У исто време, папа *Николај V*, видећи рђаво стање Србије и српске цркве, похвата да се користи тиме и пошаље своје легате у Србију да уведу католичку веру, али се превари у рачуну, јер народ српски, поред све несреће која га је задесила, оста тврд и постојан у својој вери. Патријар српски у то време био је *Никодим II*. Тек после смрти Ђурђа, при партијару *Арсенију II*, кад се Јелена палеолог, уздајући се у помоћ запада, са свим предала била папи и примила заштиту римског престола, - Срби, да би очували своју веру и народност предаду Турцима сва утврђена места и градове у Србији (1459 г.).

Српска црква под Турцима; и Сеоба Срба у Аустрију и укидање Пећске патријаршије

Прво и највеће зло, које су Турци учинили српском народу и српској цркви, био је намет на патријаршију и одузимање црквених добара. Ово је много допринело, да се партијарси удруже с народом и подједнако носе несрећну

судбину и јарам турски. Несрећа ова предала је за неко време српску цркву у руке охридском архиепископу да њоме управља. Тако српска црква за читаво столеће, све до патријара *Макарија* (1557 - 1574 г.) није имала свога нарочитог партијара у Пећи. Макарије обнови патријаршију пећску и настави ред српских патријара. Околност једна давала му је могућност, да учини много добра за цркву српску. Брат његов Мехмед-паша из Сокола, био је везир и зет султанов. Помоћу његовом Макарије добије од Султана одобрење, да може обнављати цркве и манастире, које су Турци срушили. Пре свега обнови стару пећску обитељ и пресели се у Пећ, где је катедра партијара и пређе била. У њој је умро и сахрањен.

За време његовог управљања српском црквом, штампане су многе црквене старословенске књиге.

Кад је српском црквом управљао патр. *Јован* (седамнаести по реду), живео је чувени зулумћар Синан - Паша. Дошав са војском преко Дунава у Београд заповеди да се из ман. Милешева донесе тело св. Саве и спали га на источном врачару 27 априла 1595 год.

Ова и још многа друга насиља, принуде партијаре да ступе у блиске политичке сношаје са туђим владаоцима и од њих траже помоћи.

Први је партијар *Максим* (1659 - 1681) отпочео тајне преговоре са Аутријом, да се Срби њеном помоћу ослободе од Турака. Али

отворени и јавни устанак Срба против Турака у савезу с Аустријом, био је за време патр. *Арсенија III Чарнојевића*. У пролеће 1690 год. прими патријар писмо од цара Леополда I и проглас на све хришћане у Турској да се придруже његовој војсци, обећавши им права и повластице у областима где живе. Патријар је са српским народом снажно помагао аустријској војсци, али је Ђуприлић - паша претера на траг преко Саве и Дунава у јесен 1690 г. За њом пређе и патријар Арсеније с митрополитима, епископима, калуђерима и преведе са собом 37 - 40 хиљада породица, које се населе у Срему, Бачкој, Банату, око Осека, па све дуж дунавске обале до самога Будима. Патријар Арсеније смести се у варошици Сент-Андреји близу Будима и ту подигне себи патријаршески Двор. Доцније се пресели у Сремске Карловце, где је и данас катедра Митрополита (патријар) српског у Аустро-Угарској.

По одласу патр. Арсенија, постављен је султановим бератом за патријара пећског *Калиник* родом Грк. С њим су дошла и два грчка епископа, који му по наредби цариградског патријара и Султана, предаду управу пећске патријаршије. Калиник није дуго седео у Пећи. Он оде у Темишвар и тамо је умро (16. авг. 1710 г.). После њега био је патријар *Атанасије I*, а овога је наследио патр. *Мојсије*.

Ускоро Турци опет заузму Београд од аустријанаца и митрополија буде враћена у

Карловце. Мисли се, да је овом приликом прешао у Аустрију и патр. Мојсија, сабор српских епископа, по одобрењу султана, избере за патријара *Арсенија IV Јовановића* (Шакабенту; 18. фебр. 1725. год.). Име овога партијара, подсећа нас на најнесрећније дане у српској Историји. Не мислећи о ужасним последицама, које могу снаћи српску цркву и народ, он се почне договарати са бечким двором у циљу ослобођења Србије од турске власти. *Карло IV*, издајући се за великог браниоца потлачених хришћана у Турској, употреби ову прилику и наговори партијара да позове Србе да се селе у Угарску, обећавајући знатна права и повластице Србима. Али тада су још у животу чувени Рашковићи у Старом Влаху, који одвраћаху *народ* да се не сели и не напушта свој завичај и своју земљу. Карло се поново обрати партијару. Арсеније IV исто као и његов имењак и сабрат Арсеније III, поверује ласкавим обећањима Карла и његових доглавника и у најгоре доба године, науми да исели народ у аустријске земље. Срећом Турци дознаду раније намеру његову и пусте се за њим у потеру. Неке врате натраг, многе исеку и оставе на месту; а патријар с неколицином свештеника једва умакне и пређе у Аустрију. Ова ужасна и крвава сеоба Срба, догодила се 1738 год.

Бегство патр. Арсенија IV толико је озлоједило Турке, да нису хтели дозволити Србима да сами изберу новог партијара. Грци,

који су одавна злобним очима гледали на српску цркву, ово једва дочекају и у договору с Турцима (око 1740 г) пошаљу на упражњено место партијара пећског Грка, *Јанићија III*, који је још у Цариграду потврђен био султановим бератом за пећског патријара.

Од тада су на партијаршеској столици у Пећи седели и црквом српском управљали час Срби, час Грци - наизменице, докле није укинута.

Последњи (тридесетпети) партијар био је Грк *Калиник* (1765). Још у оно доба, кад је патр. Арсеније IV пребегао у Аустрију, у јерархији партијаршије пећске било је доста Грка, који су у приликама наметнути били из Цариграда, на упражњена места епископска. После прогонства патр. Василија Бркића (1763 г.) који је био претходник Калиника, епископи - Грци изјаве патр. цариградском *Самуилу*, да они неће више Србина за партијара. Народ се одупре томе, али султан у договору са цариградским партијаром изда ферман, којим је *пећска патријаршија укинута и спојена са цариградском 1766 год.*

Патријар Калиник буде збачен с патријаршества; за тим и сви епископи Срби и замењени буду Грцима. Грчки Митрополити и епископи - фанариоте, узму управу црквену у своје руке, која је трајала све до ослобођења Србије од Турака, под *Великим Милошем Обреновићем I.*

Устанак под Кара-Ђорђем свршио се пропашћу српском и бегством Кара-Ђорђа у Аустрију (1813 г.). Народ се разбегао и крио по шумама и гудурама од зулума турског. Турци су се грозно светили за устанак и хватајући виђеније Србе, доводили их у Београд и живе набијали на колац.

У оваквом жалосном стању налазила се Србија и српски народ, кад је војвода руднички *Милош Обреновић* развио таковску заставу (1815) и позвао народ да поново устане на Турке. Мудри и јуначни Милош у бојевима на Љубићу, Чачку и Пожаревцу, победи Турке и заузме Србију од Турака. Народ српски призна Милоша за свога *Господара*, а султан га потврди за Кнеза Србије, с правом наследства. Тако један део српског народа, добије слободу и своју државу.

Кнез Милош, одмах првих година своје владе, поред старања о државним пословима водио је преговоре са цариградском партијаршијом о уређењу јерархије и цркве српске. Митрополити - Грци, који се затекоше на управи српске цркве, нису се допадали Милошу највише због њиховог шуровања с Турцима. Зато науми да постви Србина за митрополита и чим умре *Антим* (1830 г.) последњи митрополит београдски, - Грк, Кнез Милош у договору са црквеним и народним старешинама избере: *Мелетија Павловића*, архимандрита м. Браћевшнице; *Герасима Ђорђевића* архимандрита м. Студенице и *Нићифора*

Максимовића, архимандрита м. Сретења, па их пошаље у Цариград патријарху с молбом: да Мелетија посвети за архиепископа београдског и Митрополита српског; Герасима за епископа шабачког, а Нићифора за епископа ужичког.

Пошто бијеше објављен царски хатишериф (30. нов. 1830 г.), о правима Србије, патријар принуђен буде да посвети *Мелетија* за митрополита (18. авг. 1831 г.), а он другу двојицу за епископе. Ово је био први митрополит - Србин у ослобођеној Србији. Дозније (1832 г.), потписан је уговор (конкордат) од патријара цариградског и Кнеза Милоша, да у будуће митрополити и епископи буду Срби, који ће се посвећивати у Србији.

По смрти митрополита Мелетија (1833 г.), Кнез Милош обрати се тадашњем карловачком митрополиту Стефану Стратимировићу за савет о избору лица за митрополита. Он му препоручи његовога секретара Павла Јовановића, Србина родом из Илока у Срему. Пошто Павле пристане на предлог Кнеза Милоша да буде митрополит српски; закалуђери се и добије име *Петар*. После 15 дана постане архимандрит и послан је у Царград с писмом Кнеза Милоша на патр. Григорија, који га посвети за архиепископа београдског и митрополита српског (6. дек. 1833 г.). По уговору од 1832. год. није био дужан ићи ради посвећења у Цариград, но може бити да су Кнеза Милоша руководили виши политички

обзири, кад је Петра нарочито послао у Цариград. Митрополит Петар био је неуморан, обилати црквени раденик, организатор и одличан проповедник црквени. У цркви и свештенству увео је примеран ред и строгост у извршавању свештеничке дужности. Установио је прву конзисторију (духовни суд) при митрополију и Богословију за свештенство оба реда (1836 г.). Али због политичких и династичких промена, које се догодише 1858 - 59 год. на свето-андрејској скупштини, принуђен буде да напусти Србију и пресели се у Аустро-Угарску, где добије за епископа у Горњим Карловцима. Умро је у Карловцима 22. септ. 1864 г. Сахрањен је у фрушкогорском манастиру Крушедолу.

Њега је још за живота заступао тадашњи епископ шабачки *Михаило*. Сабор српских епископа за време трајања скупштине у Крагујевцу, избере Михаила за митрополита 25 јула 1859. год. Митрополит Михаило још као епископ шабачки, прочуо се својом смерношћу, побожношћу и ученошћу. Као Митрополит писао је многе богословске расправе, беседе и поучне књиге за народ. После ратова с Турцима 1876 - 1879. његовим заузимањем проглашена је 1870 год српска црква за независну, коју је тадашњи патријар васељенски Јоаким III својом граматом признао и утврдио. Својим књижевним радовима, беседама и реформама у управи српске цркве, заслужио је име "Велики Јерарх и достојни

наследник престола св. Саве". Управљао је српском црквом преко 40 година и после кратког боловања умро 5. фебруара, а сахрањен с највећом свечаношћу 8. фебр. 1898 г. у саборној београдској цркви.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Цркве осталих српских крајина

Данашња *Црна Гора* била је у негдашњој области *Зете* и припадала старој српској држави. Св. Сава установио је епископију зетску на *Превлаци*, код манастира св. архангела Михаила у Боци Которској. Њена јерархија није се прекидала, само што је катедра епископа премештана из једнога места у друго, док се најпосле није утврдила на Цетињу 1485 г. под митрополитом *Висарионом*, који је уједно био и владалац Црне Горе. Од тада, за 200 година Црквом и државом управљали су у Црној Гори Митрополити. Последњи Митрополит - владаоц био је *Петар II* Петровић Његуш, чувени песник, српски, који је умро 1851 год. у најбољем добу свога живота.

Док је пећска патријаршија постојала, црногорска црква зависила је од ње; а пошто буде укинута (1766 год.) дође под власт рускога Синода и митрополити црногорски посвећују се Петрограду.

Босна се одвојила од Србије од половине X до половине XI века, у време спљетског

сабора, који је осудио словенску службу и св. Методија прогласио јеретиком. У време св. Саве Босна је већ имала своју засебну црквену управу са неким новинама, па је доцније, кад је катедра епископа, по том, митрополита, премештана у Сарајево (XVI в.), где је и сада, називала се: *Добробосанска Митрополија*. Била је под влашћу пећске патријаршије непрекидно од 1766. Како је пак те године укинута пећска патријаршија и предана цариградској, потпала је и дабробосанска митрополија под њу и остала све до аустријске окупације Босне и Херцеговине 1878 год.

Од XII до XV века у Босни се јако ширила богомилска јерес, где је нашла врло повољно земљиште за своју лажну науку. Као огранак њен била је *Црква Босанска* или *Вера Босанска*, - накалемак све три вере у Босни. Не зна се управо каква је била та вера; имала је своју јерархију по угледу на православну, а обреде црквене позајмила од богомила, догонећи их по народном веровању и празноверицама.

Данас православном црквом у Босни управља Митрополит са седиштем у Сарајеву, кога била Синод Карловачке митрополије, а утврђује маџарска влада.

У Херцеговини (Хуму) српска црква била је од свога постања до 1219 год. под спљетским архиепископим. Међу епископијама, које је установио св. Сава, помиње се и Хумска у *Стону* код ман. св. Богородице. Ова епископија

постојала је све до 1324 г. Кад је краљ Душан уступио Дубровчанима Стон и Рт. (1333 г.), да му плаћају за то данак, тада већ није било српске епископије у Стону. Доцније била је катедра епископска у Невесињу, под гором *Залом*, у храму св. Богородице. Крајем XIV в. катедра Хумска пренесена је у требињски манастир Тврдош. У то време био је митрополит *Висарион* (1596 г.). Из манастира Тврдоша пренета је у другој половини XVIII в. у *Мостар*, где и данас постоји. С поменом имена области, променуо је и митрополит хумски свој назив и назвао се *Херцеговачки*. Сем ове главне катедре, биле су још две: Милешевска и Петроважка или полу-херцеговачка, које су под Турцима укинуте. Пре аустријске окупације, православни митрополит у Мостару, зависио је од Цариградског партијара; а од тада је под црквеном влашћу карловачког митрополита и босанско-херцеговачке владе. Преласком патријара Арсенија III, и доцније Арсенија IV. у Аустрију, заснована је и данашња **Карловачка Митрополија** за православне Србе, који се с партијарима одселише из Рашке и Старе Србије у Угарске земље. Први митрополити - патријари добише од Аустријских царева знатне повластице за себе и народ српски. Срби су добили потпуну слободу вероисповеди, независну црквену управу и деспоте; и док се пећска патријаршија примицала све ближе својој пропасти црква и народ српски у Аустрији напредовали су и утврђивали у заузетим

земљама. Помагани својим деспотима, који су тек по имену били владари српски, партијарси су с народом подизали цркве и манастире и проналазили богате изворе за одржавање свештенства и манастира.

То сведоче богати Фрушкогорски манастири, у којима и данас почивају свети остаци: *Кнеза Лазара, младога цара Уроша, Мајке Ангелине и Стефана Штиљановића*, - ових мученика за веру и народ српски.

После смрти патр. Арсенија III, који је умро у Бечу (1706 г.), сабор у Крушедолу избере за митрополита *Исаију Ђаковића*. Кад је 1718 Србија дошла под власт аустријског цара Карла VI, тада је и митрополија премештена у Београд, где су изабрани за митрополите: *Мојсило Петровић* (1718.) и *Вићентије Јовановић* (1730). Ускоро Турци завадају Београдом (1739) и митрополија се премести опет у Карловце, где се и данас налази. Кад је аустријска војска по уговору с Турцима напустила Београд, прешао је с њом и патр. *Арсеније IV*. Царица Марија Теразија потврди га за митрополита Карловачког и одобри му да се може назвати "патријар" (1. окт. 1740). Од 1748 г. измењало се на катедри Карловачке митрополије десет патријара. Они су били достојни представници црквени и чувари Православља и народности српске. Последњи партијар био је *Герман Анђелић*, велики добротворац аустријских Срба.

Умро је у Карловцима 28. нов. 1888 г. где је и сахрањен.

Али поред свију царских повластица, које су Срби у својој новој отаџбини уживали, православна српска црква није остала на миру. За време царице Марије Терезије, почну римски свештеници, помагани некојим политичким органима, силом наметати народу унију. Због тога се народ побуни и да неби приморан био да преврне вером иселе се до сто хиљада душа у Русију (1751 г.), где се доцнија поколења сасвим порусе.

Српски светитељи

Историјски живот српског народа у старој српској држави, развијао се и напредовао не само у државно-политичком, већ и у морално-религиском правцу. Као што је било јунака на мачу и копљу, да покажу моћ државну, тако исто било је бораца за веру и цркву православну, да ојачају и утврде јединство и моћ духовну. То нам најочитије преставља радња и старање *Стеф. Немање* и *Св. Саве* о српској цркви и православној вери у Србији. Њиховим заузимањем, усађено је на свагда хришћанство у Срба, који су до тога времена лутали у мраку незнабоштва и превртљивости у примању нове вере. Њихове сјајне задужбине, још и данас сведоче о родољубљу, побожности и богоугодним делима, ових оснивача независне државе и цркве српске. Утицај њихов на развиће

државе и цркве српске, био је не само за живота њихова, већ и после смрти, велики и значајан. А светим праведни животом, - до самопрегорења заслужише, да их српска црква слави и велича као угоднике Божје и признаје за свеце.

Сем св. *Симеуна* Немање "новог мироточца" и св. *Саве* првог архијепскопа, просветитеља и учитеља српског, у православној српској цркви, било је и других угодника, на које се благодат Божја обилато излила, за његов свети живот и богоугодна дела, ради прослављања имена Христова. Међу овима, нарочито заслужују помена: *Св. Владимир* кнез зетски (22. маја); *Св. Стефан* (Симон монах) првовенчани краљ (24. септ.); *Св. Арсеније I*, архијепископ (28. октоб.); *Св. Никодим*, архијепископ (11. маја); *Св. Стефан Дечански* (11. нов.); *Св. Цар Урош*, - млади (2. дек.); *Св. Кнез Лазар* мученик косовски (15. јуна); *Св. Јанићије II* први срп. партијар (3. септ.); *Св. Максим* архиепископ (18. јан.) и мајка *Ангелина* (30. јула):

Свим овим божијим угодницима, написане су засебне *црквене службе*, које се поју у нарочито одређене дане у години; али се редовно свуда не празнују, већ местимице, онде где је који светац живео и умро. Само се свуда светкује помен Св. Сава (14. јан.), и прославља као највећи празник у Српству. Службе српским светитељима написали су већином српски светогорски калуђери и њихови ученици.

Али нису свима свецима српским још написане засебне сужбе. У црквеној књизи "Србљаку", коју је средио по римничком (од 1761 г.) неуморни трудбеник на црквеном пољу, потоњи митрополит српски Михаило (штампан у Београду 1861 г.) има 22 засебне службе српским свецима и једна (23-ћа) свима уједно (Сабор српским просветитељима 30. авг.). Од њих је неколицини сам саставио и написао службу; а друге су прештампане из горњих издања.

ПОГЛЕД НА УЧЕЊЕ ЗАПАДНЕ ЦРКВЕ ПОСЛЕ ЊЕНОГ ОДВОЈЕЊА ОД ИСТОЧНЕ

Учење папства

Западна црква, после коначног одвојења од источне, све се више удаљавала од учења православног, како у вери, тако и у црквеним обредима.

У *веру* је унела нове догме, противне учењу првобитне хришћанске цркве и св. Писма. Тако, она учи да 1, једини папа има право тумачити смисао св. Писма; 2, папа је врховни законодавац у цркви и непогрешан, од кога јерарси искључиво добијају право суда и освећења; 3, нико ван римске цркве, не може бити спасен; 4, заслуге Христове и светитеља, неисцрпно је богаство цркве, којој је глава папа и који може по вољи раздавити га коме хоће.

У *обредима*, унела је ове новине: 1, свршавање литургије на безквасном хлебу; 2, причешћивање верних само телом Христовим; 3, искључиву употребу латиског језика при богослужењу; 4, индулгенцију или праштање грехова за новац.

Учење протестаната и реформата

Темељно проучавање св. Писма и ширење просвете у Европи крајем XV и у почетку XVI века, обелоданило је недостатке и погрешке учења западне цркве. То је изазвало јак покрет у Германији и тежњу за преображај у цркви. Али ово

значајно дело, могао је остварити само велики црквени сабор. Сабори констански и базелски, који су у том циљу сазивани, премда због интрига папских, нису у томе успели, ипак су се разилазили у нади да ће се моћи остварити. У том времену истакосе се личности, које узеше на себе одговорност, да сами ту ствар реше. Мрзећи папу, они место општег преображаја у западној цркви, створише раскол и тако, клонећи се једних заблуда, падоше у другу, још већу. Оваквих реформатора било је одвећ много, но најглавнији међу њима јесу, оснивачи вероисповести: протестанске, реформатске и општине социнијана и квакера.

Протестантску вероисповест засновао је калуђер августинског ордена - *Мартин Лутер*. Као професор богословља и дворски проповедник у Виртенбергу, он је устао најпре против неморалне трговине са индулгенцијом, коју је у околини Витенберга продавао доминиканац *Тецељ*. Нападнут због тога од неких, који су бранили поступак Тецеља, Лутер по својој бујној природи, занесе се толико, да одрече ауторитет папе, сабора и црквеног предања. Папа Лав X изда булу (посланицу) и прокуне Лутера; на то Лутер свечано спали папску булу и јавно се одрече западне цркве. Тадашње прилике биле су тако повољне, да је већина пристала уз Лутера и његову науку, и од туда добила име: Лутерани или протестанти (по уложеном протесту на штајерском сабору 1529 г.). Главни основи њихове вере налазе се у аугсбуршкој исповести, коју је друг Лутеров -

Маланхтон исложио, а Лутер одобрио. У тој исповести ово су главне тачке: 1, јединство Божије и тајну св. Тројице признавати, по одредбама прва четири васељенска сабора; 2, ваплоћење, живот, страдање, смрт, васкрсење и вазнесење Христово веровати по Символу Апостолском; 3, признавати, да се оправдање добија само вером без добрих дела; 4, вера је то што изазива добра дела, зато су она само знаци наше послушности према Богу и не могу служити за наше оправдање; 5, Дух свети добија се кроз тајне и дејство његово бива по величини вере; 6, у цркви има само две тајне: крштење и причешће; 7, у евхаристији, под видом леба и вина, причесници примају тело и крв Христову; 8, праштање греха кајањем нужно је, али се греси не морају казати; 9, не треба се молити светитељима и држати помен, (парастосе) умрлима; 10, Посте и празнике, сем празника Господњих и недеље, не треба празновати, ни заветовати се на безбрачни живот; 11, управа црквена прелази у руке грађанске власти, али црква ипак има своје колегије или конзисторије из својих служиоца. Аугсбуршки, а после вестфалски мир, потврдио је слободу протестантске вероисповеди у Германији.

Из Германије протесанство се ширило и утврђивало у Прусској, Нидерландима, Шведској, Норвешкој, Данској и Енглеској. У последње четири покрајине протестанти су задржали и пређашњу јерархију.

Реформаторску вероисповед, основали су: *Цвинглије*, бивши проповедник у Цириху и *Калвин*, проповедник женевски. Обојица су били савременици Лутера и својим учењем разликују се од њега у овоме: 1, да у тајни причешћа хлеб и вино, само су симболи (знаци) тела и крви Христове; 2, да воља Божја, без сваког учешћа слободне воље човека, предодређује једне на вечито благовање, а друге на вечите муке, и 3, црква не треба да има никаквих украса.

Мање секте, које се појавише од XVII века до данас.

Анабаптисте, Хернгунтери, Социнијани, Квакери, Методисте, Шведенборгијани и Мормони.

Анабаптисте (прекрштењаци). Ова је секта постала у Енглеској. Оснивачи њени учили су: да не треба крштавати новорођењу, малу децу, већ кад одрасту. Зато су понова крштавали све, који прелазе у њихово верско друштво. Због овога поновог крштења, добили су име Анабаптисте. Они се друкчије називају *Менонити*, по њиховом учитељу Менону, који је неке несугласице ових секташа изравнао; но по смрти његовој, они се опет поцепају. Њих има у Енглеској, Прусској, Русији, Баденској и другим покрајинама Германије; а највише у северној Африци.

Хернгутери (или еванђелска братства). Хришћанске дружине, познате под именом "савезна еванђелска братства", воде своје порекло

далеко раније од протестанства. Назив "Хенгутери", добили су тек доцније.

Кад су први словенски учитељи св. Ђирил и Методије засновали веру хришћанску у Моравској, они су оставили после себе достојне заступнике, да продуже увођење и ширење хришћанства у западним и северним областима, Чешке и Моравске. Ускоро, по смрти Методија 885 г. католички епископи - Немци, отпочну отворено борбу против Методијеве цркве и које гонењем православних свештеника, које пак обманом, римски попови обратише их у римо-католичку цркву. Али у овој невољи и гонењу, ипак се нађоше људи, који се не хтедоше покорити римском папи и католицизму, држећи се тврдо оне праве вере, коју је у њихова срца усадио, словенски учитељ св. Методије. Ови дакле, противници католицизма, основаше засебне дружине или братства. Ну, пошто нису имали додира са истоком, нити својих православних свештеника, нису могли ни сачувати чистоту Православља; али су зато јако мрзели римску цркву и папе.

Број ових дружина или братства, брзо је расто, тако нагло, да се у време реформације Лутерове, бројало више од 200 општина, са разним именима: "браћа закона или вере Христове", "савезна браћа" или "еванђелска браћа" и т. д.

Ове су дружине јако гонили: Папа и Аустријска влада, због чега су многе морале пребећи у Пољску и ту се већином придруже секти Анабаптиста.

Године 1722., многе од ових општина, нађоше за се згодније и безопасније место, на спахилуку грофа *Циницендорфа* у Лужници, који их узме под своју заштиту.

Ово своје ново станиште, савезна браћа назову "Хернгут", сматрајући га за место, које сам бог чува и о њему се стара. Од тога времена и савезна браћа, добише назив: *Хернгутери*.

Заштитник Хернгутера - Цинцендорф и његов присталица, - *Шпангеберг*, старали су се, да прикупе растурене општине савезне браће и у тој намери, Шпангеберг се подухвати, да пречисти веро-науку Хернгутера, избацујући из ње све, што се било увукло у њу из других секта. Ову своју пречишћену веро-науку, доведе у склад са Лутеровим учењем и изда засебан спис о вери, назвавши га: "*Идеја - Идеје Фратрум или кратки нацрт хришћанске науке еванђелског браства.*"

Хернгутери по својој веро-науци у свему су протестанти са неким незнатним изменама, н. пр. учењем о смрти Христовој за спасење рода људског, из чега су створили догму, да све религијске поуке треба почињати и свршавати говором о смрти Христовој, и ово они називају: "*Богословље крста и окрвљена смрт Христова.*"

Све остале догме хришћанске, Хернгутери сматрају за споредне и дозвољавају свакоме своме члану, да о њима мисли и суди како хоће, што је управ и помогло, да се стварају разне секте и расколи, и уноси заблуда у цркву и веру.

При богослужењу Хернгутера, влада највећа тишина, смерност и побожност. А, да би молитва имала јаче дејство и утицала на срце, Хернгутери велику пажњу обраћају на црквено благољепије: на лепо музикално певање.

Старешину црквеног бирају коцком, молећи се при томе Богу, да Он укаже на оно лице, које је најдостојније за црквену управу.

Управа је подељена на ове четири дужности:

1, *Старешину*, - који управља свом општином;

2, *Учитеље*, - који су дужни обучавати чланове општине у вери;

3, *Саветодавце*. Њихова је дужност, да саветују и исправљају оне, који пођу рђавим путем и чине све да их од зла одварате; па ако не успеду, јављају о томе свој општини, која упорне суди и изриче строгу казну, и

4, *Стараоце*, који воде бригу о болнима и сиромашним члановима општине.

Ова "савезна дружина" јако је напредовала и ширила се у XVIII веку; а данас има Хернгутера у Немачкој, Енглеској, Холандији, Данској, Шведској, Русији (највише у саратовској губернији) и у север. Америци, као најповољнијем земљишту за све могуће секташе.

Секту *Социјана*, осново је у XVII в. *Февст Социн*. По учењу Социјана: једини извор спасоносног учења, налази се у свет. Писму; али не треба у њему ништа одобравати, што би противно

било разуму; с тога учење о Тројици треба одбацити. Бог има само једно лице. Исус Христос био је прост човек, обдарен само божанском силом, ради извршења људског спасења. У награду за своју безусловну послушност, Он се уздигао до божанског достојанства, добио је власт да суди живим и мртвима и зато га треба поштовати као Бога. Дух свети је само божанска сила. Прародитељски грех не постоји, али постоји у сваком човеку само наследна склоност ка злу, која му се не може уписати у грех. Искупљење је у томе, што је Христос својим учењем и животом, показао људима пут, који води вишем, моралном савршенству. Они, који иду тим путем, добиће од Бога опроштај грехова; а који пођу странпутицом, биће мучени и уништени. Смрт Христова ни у ком случају, није била искупителна жртва, већ печат истине његовог учења, чим се он прославио. Тајне су прости обреди, које треба чувати као успомену из старина и ради поуке.

Секту *Квакера*, основао је у XVII веку (1649 г.) један обућар у Енглеској, по имену *Борђе Фокс*. Главно је начело ове секте: унутарње, непосредно надахнуће од св. Духа, кога се може удостојити сваки човек, ако се само буде молио за то у смерности и вером. Ово унутарње задахнуће, служи, по мишљењу секте, као кључ за право разумевање св. Писма и оно једино може хришћанина довести до познавања у делима вере. Одређене веронауке - немају, и сва им је религија у очекивању надахнућа и строго моралном животу.

Храмова, празника, обреда, тајана и нарочитих проповедника - немају. Недељом се састају у сали без икаквих украса; седе на клупама под капом; оборе главе и очи у земљу и ћутке сваки очекује да сиђе на њега Дух свети. Који осети расположење за молитву, проповед и поуку, тај устаје и отпочне говор. Ако се нико не јави, сви се ћутке разилазе. Заклетву и рат осуђују и сматрају за преступ.

Методисте. Реформација у Енглеској, коју је извршио Хенрик VIII у договору с парламентом (1532. г.), завршила се религијским фанатизмом, падом наравствености и безверијем.

У овом кобном добу по цркву и народ енглески, јавља се једна нова религијска дружина са задатком, да уздигне веру и морал у народу и цркви енглеској. Ова дружина позната је под именом: *Методисте*. Оснивач и поглавица ове секте, беше неки *Џон Уаслеј* (Веслеј), који је живео у почетку XVIII века. Увиђајући, како је јако посрнуо енглески народ у вери и моралу, горко је јадиковао и отпочне смишљати, како би се могло поправити ово жалосно стање, енглеског друштва и цркве.

Џон Уаслеј, одликовао се великом класичком образованошћу; често је размишљао и радо говорио о царству Божијем. Као ученик Оксфордског университета, живео је аскетски, избегавао весеља и световно друштво. Са својим братом *Карлом* и једним школским другом (*Фајтерелдом*), - Уаслеј склопи дружину под

именом: методисти, са прописаним, строгим правилом за своје чланове (методу).

Како богослужење, тако и црквену управу и црквени поредак, задржаше у свему, као што је било у енглеској цркви; заједно са оних 39 правила, које прописује енглеска црква. Али поред свега овога, ипак су желели и неуморно радили, да распростране и утврде свој *аскетизам*, своје строге *постове*, *молитве*, *читање св. Писма* и често *причешћивање*.

Због ове претераности, енглеска црква сматрала је методисте за фанатике и забрањивали им проповедање; а тиме их изазвала и дала им повода да се оцепе од енглеске цркве и оснују своју засебну општину. Уаслеј се прогласи сам за епископа овога новог религијског друштва и опочне постављати друге за свештенике. Тако се методисте сасвим одвојише од енглеске цркве.

Пошто склопе своју засебну општину, они отпочну зидати себи храм и даду му име: "Ковчег". У својим богомољама, скупљају се сваки дан два пута, тачно у 6 часова у вече; а свакога месеца по један пут, проводе целу ноћ у њима, певајући црквене песме и молитве; за тим настаје проповед. Кад се наврше пуна три месеца, свршавају "вечери љубави".

Поредак при богослужењу, задржали су и на даље онај из цркве енглеске; а главна и најзначајнија је особина чланова ове општине и данас: *побожност*, *вредноћа* и *моралност*.

Свештеници су њихови људи обичног образовања. Кад сврше прописну црквену дужност, враћају се својим обичним пословима: занату, трговини, и т. д. У осталом, за изршивање црквене службе, добијају и неку награду.

Методиста данас има близу милијун и то: две трећине у Енглеској и једна трећина у Америци.

Са овом је сектом у многоне слично *назаренство*, али у главноме, ипак више нагиње квакерству.

Шведенборгијани. Оснивач ове секте био је Шведенборг, по народности Швед; а рођен у Штокхолму (1660 г.). Он бејаше човек веома даровит, стасит, крепак и снажан. Године 1743. поче говорити народу, да се њему Бог симболички јавио и отоврио му умне (душевне) очи тако, да је у том стању одлазио на небо и видео свет духовни.

Поступно у своме заносу, Шведенборг дође до уверења, да је у стању, да проникне у саму суштину божанства и отуда црпи своје узвишене истине вере. Одма за тим, почне штампати и своја, тобож духовита виђења, под насловом: *Природа Божја; Постанак Вационе; начин искупљења рода људског* и још неке. Сва ова виђења, говораше Шведенборг, добио је непосредно од Бога и Анђела. А своје погледе о вери издао је пред смрт, назвавши их; *Истинита хришћ. вера, која у себи садржи све црквено богословље*.

Прве присталице своје науке, Шведенборг је придобио у својој постојбини (Шведској); одатле

се ширила у Енглеској, где се Шведенборг пред своју смрт био настанио и ту умро 1772. год.

Доцније се његова наука утврдила у Германији у Француској. Број њихов у данашње време брзо расте, највише у оним местима где живе протестанти.

Шведенборг је назао своју секту: *Ново-Јерусалимска црква*, зато, што је по његовом мишљењу она, остварење пророштва св. Јована о "Новом Јерусалиму".

Ну, од свију побројаних секата, најоригиналнија је најновија секта: *Мормони* или "свети последњих дана". Оснивач ове секте, био је *Јосиф Шмит*, родом из северо-американске државе Фермонта. Пре тога био је арендатор и банкротирао 37 пута. Године 1825. почне уверавати околину, да је помоћу Божјом ископао једну бакарну плочу у планини Комори (код Њу-Јорка), на којој су изрезана света писмена. За тим је тобож превео та света писмена и наштампа књигу под именом: *Књига Мормона*. У тој се књизи прича, како су тобож Израилци, после пропасти њиховог царства, путовали по Америци под својим вођом Легом. После многих неприлика које су Израилци поднели у том путовању, због својих тешких и многих грехова, сасвим пропадну, а њихов последњи пророк *Мормон*, закопа поменути бакарну плочу у земљу и кад се нађе, да послужи као сведок за "свете последњих дана", - *Мормоне*.

На основу ових исмишљотина, Шмит почне тврдити, да је њега сам Бог изабрао да оснује цркву

"светих поселедњих дана." Око овога лажног пророка - шпекуланта, ускоро се почне скупљати лаковерна светина и број присталица нове секте јако се намножи; при свем том, што је удовица једног Њујоршког проповедника доказивала, да је Шмитова књига од почетка до краја, препис једнога романа, који је њен муж за живота написао, али је случајно тај рукопис изгубљен. Сем тога и ако нико није могао посведочити, да је та бакрена плоча икада постојала, ипак присталице Шмитове, које је преваром придобио за себе, вероваху његовим измишљотинама о бакарној плочи и примише нову веру.

Године 1830. Шмит се настани у држави Мисиру; али га овде почну немилостиво гонити, због чега принуђен буде са се пресели у месту Илион-у, где оснује чувену варош *Нау-во* и подигне величанствену цркву.

Вредноћом и својим добрим владањем, мормони се брзо обогатише; али је уз то све јаче расла и мржња осталог народа против њих. Да би се противници умирили и да би се избегао јаван сукоб, месни гувернер (начелик) позове Шмита и његовог брата *Хирама*, да се сами предаду власти и дођу у затвор. Они послушају наредбу власти; али народ, огорчен на њих, јурне у тамницу и убије обојицу. Затим нагрне светина из околине о поруши до темеља варош *Нау-во* и Храм, а Мормонце растера куд-које. Они се опет скупе у гомиле и после овог догађаја, 15 000 мормонаца

крену се и пођу преко пустара на запад, тако званој "каменитој гори", да ту оснују себи "Сион".

Наследник Шмитов био је *Браијам Јунг*, кога су такође сматрали за пророка и био је црквена поглавица Мормонаца. Под њим се Мормонци доселе у Калифорнију, у месту *Дозерт* и главну варош назову "Нови Јерусалим". Имајући пред собом богате златне руднике, слабо су гледали на њих: јер проповедници мормона учаху их да је далеко корисније правити калдрму, зидати куће и обрађивати поља, него копати злато. Они су овако радили и поступали, зато су се брзо и обогатили.

Мормони, на основу књиге Шмитове о Мормонима, верују: да ће царство Божије скоро настати на земљи, па зато се и називају: "*свети последњих дана*". Даље верују, да су старо-седиоци Америке пореклом Јевреји; а на основу новог завета уче: да крштење треба свршавати над одраслима и крштавати их у текућој води. Сви су међу собом равноправни имање им зајеничко (општинско), а породичан живот - многоженство (полагамија).

Секта ова јако се множи. Мармонци и данас шаљу своје проповеднике на све стране света; а има их и у Европи. У самој Енглеској у Шотландији има 50 000 Мормонаца, од којих је већ 17 000 преселило се у Америку, - у Дозерт. У Данској, Шлезвигу и зап. Германији, Мормонци живо раде на томе, да преселе у Америку све Мормоне, како би једном могли остварити своју давнашњу замисао

и жељу: да северо-амерички сабор призна независност њихове државе т.ј. ако дотле буду постојали, што је немогуће, јер их америчани због *МНОГОЖЕНСТВА* не трпе и гоне.

*

*

*

И тако: реформација, коју је Лутер отпочео због папских злоупотреба и покварености римског свештенства, није могла уздићи западну цркву и вратити јој њену првобитну чистоту учења. Зло и самовоља, што беху завладали њоме, само се обликом изменише и наведоше многе, да одрекну најглавније догме хришћанске, које се вековима брижљиво чувају у православној, источној цркви, која је једина света и истинита црква Христова.

САДРЖАЈ ИСТОРИЈЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

СВЕСКА ПРВА

	страница
<i>Појам о хришћанској цркви. - Предмет црквене Историје. - Подела црквене историје.....</i>	3 - 4

ПЕРИОД ПРВИ (34 - 323 г.)

Глава прва: <i>Век Апостолски.</i> - Силазак св. Духа на Апостоле; Оснивање Христове цркве у Јерусалиму. - Црква од јудејаца у Палестини и Сирији; обраћање Савла. - Апостолски сабор у Јерусалиму. - Цркве основане Петром, Јованом и осталим апостолима. - Ширење хришћанства у II и III веку. - Пад Јерусалима. - Гонење Трајана, Адријана и Антонина; св. Ињат Богоносац. - Поликарп. - Гонења: Септимијана Севера, Максимиана и Деција Трајана; св. Григорије Неокесаријски. - Гонења Валеријана и Аврелијана; мученици: Св. Лаврентије и Кипријан. - Гонење Диоклицијана; мученици: Св. Ђорђе, Теодор Тирон и Варвара мученица. - Борба хришћанства с науком незнабошком.....	5 - 35
Глава друга: <i>Учење цркве.</i> - Свето Писмо. Мужеви Апостолски. - Св. Оци и учитељи цркве источне и западне. - Јереси.....	36 - 50
Глава трећа: <i>Унутрашње уређење цркве.</i> - Постанак црквене јерархије. - Постанак власти митрополита и узајамни одношаји цркава	51 - 54
Глава четврта: <i>Живот првих хришћана и богослужење.</i> - Братска љубав и строги испоснички живот првих хришћана. - Место и време хришћанског богослужења; св. Тајне	55 - 61

**СВЕСКА ДРУГА
ПЕРИОД ДРУГИ (323 - 988 г.)**

Глава прва: *Од цара Константина Великог до одвојења западне цркве од источне.* - Обраћање и радња Константина Великог у корист цркве; Гонење Ликинија. - Гонење Јулијана и пад незнабоштва. - Страдање цркве од Мухамеданаца. Учење корана. - *Ширење Хришћанства у IV - IX. века:* у Азији, Аравији, Инђији; у Европи: Галији, Британији, Енглеској, Германији, Саксонској и Скандиванији

1 - 25

Глава друга: *Учење цркве.* - Први весељенски сабор; св. Атанасије В., Св. Николај чудотворац, Св. Спиридон и св. Пафнутије. - Гонење од Аријанаца у време владе Констанција и радња св. Атанасија. - Гонење Валента, радња св. Василија В. и Григорија Богослова. - Радња св. Григорија у борби са Аријанством. - Други весељенски сабор. Св. Амвросије Медиолански. Трећи васељенски сабор. Св. Иларије, св. Григорије еписк. ниски, св. Ђирило јерусалимски, св. Јеврем сиријски, Блажени Јероним, св. Епифаније. Јерес Пелагија и борба с њим блаж. Августина. - Четврти васељенски сабор. - Пети Васељенски сабор. - Шести Васељенски сабор. Страдање цркве од иконоборацаи седми васељенски сабор - Св. Јован Дамаскин и Теодор Студит

26 - 55

Глава трећа: *О унутрашњем уређењу цркве:* Узајамни односи цркве и државе. - Одношаји митрополита према епископима; Патријарси и Узвишење папства. - Васељенски и обласни или помесни сабори

56 - 62

Глава четврта: <i>Хришћански живот и богослужење</i> . - Морални утицај цркве на друштво; борба са поквареношћу века; св. Јован Златоуст. - Монашки (калуђерски) живот на истоку и западу. - Богослужење.....	62 - 71
---	---------

ПЕРИОД ТРЕЋИ (988 - 1453. г.)

Глава прва: <i>Одвојење западне цркве од источне и покушаји њиховог измирења</i>	72 - 86
Глава друга: Св. Ђирил и Методије. Ширење хришћанства међу Хазарима, Моравцима, Чесима (Богомољцима) и Пољацима	80 - 87
Цркве Православних Словена. <i>Први Заметци хришћанства у Словена</i> .	
Глава прва: Црква Бугарска и Богомољска јерес.	
Глава друга: <i>Црква Руска</i> . Глава трећа: <i>Црква Српска</i> . - Прво и друго крштење Срба. - Стеван Немања I и св. Сава; постанак прве независне архиепископије у Србији. - Постанак пећске патријаршије. - Српска црква под Турцима; сеоба Срба у Аустрију и укидање пећске патријаршије. - Први митрополити у ослобођеној Србији. Глава четврта: <i>Цркве осталих српских покрајина</i> : Црно-Горска, Босанско-Херцеговачка и Митрополија Карловачка. - <i>Српски Светитељи</i>	88 - 129
Поглед на учење западне цркве, после њеног одвојења од источне. - Учење папства. Учење протестаната и реформата. - Мање секте , које се појавише од XVII века до данас: Анабаптисте, Хернгутери, Социнијани, Методисте, Шведенборгијани и Мормони	130 - 144

ИСПРАВКЕ

страна	врста	наштампано	читај
20	4 озго	братанац	британац
24	7 оздо	пренешено	пренесено
"	1 "	свети оци	свети оци и
31	16 озго	у време Јована	У време Јовијана
"	16 "	наследник Јована	наследник Јовијана
58	6 "	решавани	решавана
75	12 оздо	Патријар, пошто није био у италији, сазове сабор у Јерусалиму и свечано прокуне	Патријари, који не бејаху у италији, сазову сабор у јерусалиму и свечано прокуну
90	11 озго	грке	Грке
94	1 озго	но	по
97	14 оздо	празноверци	староверци
108	2 оздо	који билизу	који је близу
111	1 озго	и сеоба Срба	Сеоба Срба

**Only for orthodox Serbs. Old book
reprint
History of Christian church
by Smirnof, Pobedoscev and other
Part one (1898.) and Part two (1900.)**

**ПОГОВОР ЗА
РЕПРИНТ ИЗДАЊА
ИСТОРИЈА ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ
ПО СМИРНОВУ, ПОБЕДОНОСЦЕВУ И
ОСТАЛИМА
свесака прва (1898. година) и свеска друга
(1900. година)**

Необичним сплетом околности октобра месеца 1997. године дошао сам у посед друге свеске Историје хришћанске цркве по Смирнову, Победоносцеву и осталима, која описује историјски период од 323 године до 1900 године. Књигу сам добио из заоставштине мог преминулог ујака господина Ђорђа М. Динића.

Током читања текста први осећај је било изненађење какву пријатност у мени изазива анахрони језик и стил којим је књига писана. Осећање да језичка дистанца од скоро целог века не престављала проблем, било је веома узбуђујуће.

И сам садржај ове књиге за мене је представљао изненађење. За себе морам рећи да нисам велики верник. Из породице сам понео обавезу чувања православне традиције (слава се славила у континуитету, и за време социјализма а моји родитељи нису никада били чланови СКЈ) али о суштини православне хришћанске религије сам знао неопростиво мало. Главни разлог мог незнања је било не постојање одговарајућих књига из којих се о историји православне цркве могло нешто научити. Сада видим колико је жалосно што сам о православљу највише информација стекао читајући романе Милорада Павића (не рачунам Славу, Божић и Ускрс који смо увек славили у породици).

Најинтересантнији део овог уџбеника, за мене је свакако био део у коме се описује хронологија и разлози раскола између источне и западне цркве. Последице раскола из деветог и једанестог века представљају, нажалост, директан узрок за несрећну судбину мог, Српског, народа који живи на тој јасној граници између Западног и Источног царства.

Ја сам поседовао другу свеску која је издата 1900 године у Београду и која је представљала уџбеник за ученике шестог разреда гимназије (узраст од петнаест година) и скоро сам сасвим изгубио наду да ћу успети да прочитам и прву свеску која је издата далеке 1898 године.

Захваљујући веома љубазним људима који раде у Народној библиотеци Србије нашао сам једини сачувани примерак прве свеске Историје хришћанске цркве по Смирнову, Победоносцеву и осталима која описује период до 323 године.

Решио сам да уз свесрдну помоћ мојих пријатеља а у спомен на мога покојног ујака господина Ђорђа М. Динића приредим репринт издање ова два уџбеника.

Сматрам да ће штиво бити интересно сваком Србину који држи до свог србства а који из историских (или других ?) разлога није могао да се информише о чистим историјским чињеницама везаним за историју хришћанске цркве гледано из угла Православља.

За себе морам да кажем да нисам постао много већи верник него што сам био пре читања ових књига али сам свакако постао много већи Србин него што сам био пре. Ово осећање долази из сазнања и разумевања разлике између Католицизма и Православља, разлике која се одражава на живот мог народа, данас на крају другог миленијума.

Текст је преписан дословно према оригиналном издању, упоређен како би се исправиле евентуалне грешке, и коначно преведен у облик који је могуће отштампати из Акробат -а.

Текст је прекуцала госпођица Татјана Ђосић.

Интернет презентацију је приредио господин Александар Стојадиновић.

Књиге је набавио и након преписивања извршио редакцију господин Павле Бабац.

Ово репринт интернет издање је потпуно бесплатно.

У припреми је и комерцијално издање Црквено - словенског Буквара са читанком, за други разред српске основне школе. Оригиналнo издање је издато 1895 године у Новом Саду. Оригиналнo издање је формата 127 милиметара пута 180 милиметара и има 66 страна. Репринт издања ће бити доступан на CD-у, а свака страна ће бити сканирана у пуном колору.

Ваше коментаре шаљите на E-mail:
Balby@Eunet.yu

ПАВЛЕ Д. БАБАЦ